

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INST FÖR SOCIALT ARBETE

Att bryta tystnaden

-En kvalitativ studie om stödgruppsarbete med barn och unga som växt upp med föräldrar som har alkohol och drogmissbruk

Socionomprogrammet Hötterminen 2009

C-uppsats

Författare; Johanna Karlsson

Handledare; Björn Andersson

Att bryta tystnaden

En kvalitativ studie av stödgruppsarbete med barn och unga som växt upp med föräldrar som har alkohol och drogmissbruk.

Karlsson, Johanna

C-uppsats Göteborgs universitet; Institutionen för socialt arbete.

Socionomprogrammet höstterminen 2009

Sammanfattning

En beskrivande och problematiserande studie om stödgruppsarbete som metod i socialt arbete. I studien beskrivs fem olika verksamheter som arbetar med barn som har växt upp med missbruk i familjen.

I studien beskrivs hur de professionella, stödgruppsledarna ser på och arbetar med den problematik som kan finnas hos barn som växer upp med missbruk. Den handlar om hur stödgruppen hjälper barnen och de unga, hur olika förutsättningar i de intervjuades verksamheter påverkar arbetet samt vilken betydelse ledarnas egen roll har i stödgruppsarbetet.

Stödgruppledarnas uppfattningar har kopplats till forskning och teorier om barn som växer upp med missbruk, teorier för socialt arbete samt tidigare forskning på området stödgrupper.

Slutsatserna av resultat och analys är att det finns många olika sätt man kan bedriva stödgruppsarbete på och att olika förhållningssätt till problematiken kan ha betydelse för arbetet. Det finns mycket likheter i grunden för stödgruppsarbetet oavsett arbetsmodeller och även ålder på deltagarna. Förutsättningar för stödgruppsarbetet kan till viss del styra arbetets upplägg samt eventuellt val av modell. De intervjuade stödgruppsledarnas uppfattning är att stödgrupp hjälper barn och unga som växt upp i familjer med missbruksproblematik att få möjlighet att bryta tystnaden kring missbruk vilket kan befria dem från de känslor av skam och skuld som alkoholmissbruket i familjen framkallat hos dem. Stödgruppsledarna beskriver att det viktigaste i deras roll som ledare är att ansvara för gruppen och dess deltagare och stödja till berättande genom att lyssna och bekräfta. Deras uppgift är också att tillhandahålla deltagarna med kunskap och information kring problematiken så att deltagarna får en ökad förståelse för sin situation och förhoppningsvis utökad förmåga att hantera sin verklighet på ett mer framgångsrikt sätt.

Nyckelord; missbruk, grupp, barn, unga

Förord

Genom mina intervjuer och min forskning på området stödgrupper har jag stärkts i min uppfattning om att barn till föräldrar med missbruksproblem behöver mer stöd i dagens samhälle. Jag anser också att stödgruppsmetoden för utsatta barn i svåra livssituationer behöver lyftas fram i forskningen för att bli erkänd och legitimerad i socialt arbete.

Den här uppsatsen påbörjades i oktober 2008. Under det här året har jag insett att det är stor skillnad på praktiskt socialt behandlingsarbete och uppsatsskrivande, och särskilt svårt har jag upplevt att förena dem två.

Jag skulle vilja rikta ett stort tack till min handledare Björn som, trots den segdragna process som lett fram till den här uppsatsens färdigställande, funnits kvar och fortsatt motiverat mig med goda råd och tips.

/ Johanna Karlsson 2009

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Syfte	2
1.2 Frågeställningar	2
1.3 Fakta om barn till föräldrar med missbruksproblem	3
2. Metod	4
2.1 Vetenskapligt perspektiv	4
2.2 Val av metod	4
2.3 Urval av respondenter	5
2.4 Utförande	6
2.5 Validitet och reliabilitet	7
2.6 Litteratur	8
2.7 Sammanställning och bearbetning av data	8
2.8 Etiska överväganden	9
3. Stödgrupp som metod	10
3.1 Vad kännetecknar stödgruppsarbetet?	10
3.2 Utvecklingen av stödgrupper för barn och unga i sverige	11
3.3 Arbetsmodeller och program för stödgruppsarbete med barn och unga	12
3.3.1 Rädda barnen	13
3.3.2 Tonårskraft	14
3.3.3 Tolvstegsrörelsen	14
4. Kunskap och teorier - om barn till föräldrar med alkohol och drogmissbruk	15
4.1 Hur påverkas barnen av föräldrarnas missbruk?	15
4.2 Vuxna barn	17
4.3 Medberoende	18
5. Teorier för stödgruppsarbete	18
5.1 Socialpedagogiskt förhållningssätt	19
5.2 Narrativ teori och metod	19
5.3 Symbolisk interaktionism	20
5.4 Gruppen i teori och praktik	21
5.5 Teorier om ledarskap i grupper	21
6. Resultat och analys	22
6.1. Verksamhet 1	22
6.2 Verksamhet 2	26
6.3 Verksamhet 3	29
6.4 Verksamhet 4	31
6.5 Verksamhet 5	35
7. Sammanfattande analys	38
7.1 Hur uppfattar de professionella målgruppens problematik och hur bemöter de den i stödgruppsarbetet?	38
7.1.1 Vad är det gemensamma?	41
7.1.2 Skeendet i gruppen	41
7.2 Hur kan barn till föräldrar som missbrukar alkohol och/eller droger bli hjälpt av stödgrupp? ...	42
7.2.1 Stödgruppen-en plats att spinna sin narrativa tråd	43
7.2.3 Har modell/upplägg någon betydelse?	43
7.2.4 Ledarskapets betydelse	44
7.2.5 Förutsättningar för stödgruppsarbetet	45
8. Avslutande diskussion	47
Referenser	49

Bilaga 1	51
----------------	----

1. Inledning

Barn till föräldrar som missbrukar alkohol och/eller droger är en stor grupp i vårt samhälle. Det är barn som lever i en socialt utsatt miljö och som kan ha varit med om många svåra upplevelser. Det har inte varit och är inte än idag en självklarhet att man inom socialt arbete uppmärksammar, erbjuder och tillhandahåller stöd för dessa.

Hösten 2008 var jag med på en satellitkonferens i Luleå som delvis handlade om hur man i Sverige ska bli bättre på att synliggöra de som kallas för de osynliga barnen. De barn som växer upp i utsatta miljöer där det finns missbruk, våld och psykisk ohälsa. Under konferensen presenterades stödgrupp som en god metod för barn som växer upp med föräldrar som har missbruksproblem och jag blev intresserad av att undersöka på vilket sätt stödgruppsarbetet hjälper dem.

I en stödgrupp kan personer med liknande erfarenheter av ett problem träffas kring ett gemensamt tema som kan vara missbruk, psykisk ohälsa, sorg separationer och våld. Det finns många variationer på stödgrupp för deltagare i alla åldrar inom sjukvård, frivilliga organisationer, socialtjänst samt kyrkliga samfund. För stödgruppernas ledning ansvarar personer med kompetens på problemområdet som exempelvis pedagoger, socialarbetare eller diakoner. Stödgruppsarbete kan ske i många olika slags verksamheter med olika slags huvudmän. Det finns också flera olika sätt att lägga upp sitt arbete med stödgrupper. Beroende på ålder och sammansättning i grupperna varierar innehållet och ledarnas fokus.

Först på senare år har ledarledda stödgrupper för medberoende barn och ungdomar börjat bli ett naturligt inslag i de svenska kommunerna. Särskilt sent har denna utveckling gått i de norrländska kommunerna. Jag hoppas med den här studien bidra till att uppmärksamma stödgruppernas arbete eftersom jag liksom många anser att barn och ungdomar som lever under utsatta förhållanden har rätt till stöd. Jag hoppas även att min studie bidrar till att synliggöra den ibland osynliga problematiken som kan finnas hos barn och ungdomar som har föräldrar som missbrukar alkohol och/eller droger.

Min studie är en dels beskrivande dels problematiserande studie om stödgruppsarbete som metod och de teorier som ligger till grund för stödgruppsarbetet. Den här studien utgår från intervjuer med stödgruppsledare i fem olika kommuner i Norrland.

Stödgruppsarbete för barn till missbrukare bedrivs på många olika sätt runt om i landet. I landets södra delar finns längre erfarenheter av stödgruppsarbete för barn som växt upp i missbruksmiljöer.

Den här studien har ett huvudsakligt perspektiv på stödgruppsarbetet i mindre kommuner. Två av de fem undersökta stödgruppsverksamheterna ligger dock i en större kommun vilket kan bidra till viss jämförelse.

I de undersökta kommunerna arbetar de professionella inte bara med stödgrupper utan gruppmetoden är ett inslag i olika befintliga verksamheter. Intervjuerna har gjorts på plats i de olika verksamheterna som bedriver stödgruppsarbete.

1.1 Syfte

Studiens huvudsakliga syfte är att beskriva den problematik som kännetecknar barn som växer upp i missbruksmiljöer samt hur de professionella anser att deras stödgrupp hjälper barn och unga som växt upp i missbruksmiljöer.

Delsyften har varit att undersöka vilken sorts kompetens som finns hos stödgruppsledarna, vilken roll och betydelse de har i arbetet med grupperna samt om resurser och förutsättningar påverkar arbetet.

1.2 Frågeställningar

1. Hur påverkas man av att ha föräldrar som har alkohol och/eller drogproblem?

-Vad visar forskning?

-Hur uppfattar de professionella att man påverkas av att leva med föräldrar som har alkohol och/eller drogproblem?

2. På vilket sätt kan stödgruppen hjälpa barn och unga som har föräldrar med alkohol och/eller drogproblem?

-Var finns stödgrupper för barn till föräldrar med alkohol och/eller drogproblem?

-Hur bedrivs stödgrupper i Sverige?

-Vad har man för målsättning med stödgruppsarbetet?

-Finns det några särskilda teorier som de intervjuade utgår ifrån i stödgruppsarbetet med den aktuella målgruppen?

-Hur upplever de professionella att deras stödgrupp hjälper barn och unga med föräldrar som har alkohol och/eller drogproblem?

3. Vilken roll och betydelse har stödgruppsledaren i stödgruppsarbetet?

- Vilken utbildning/ kompetens har de intervjuade stödgruppsledarna?
- Vilken kompetens anser de professionella att man bör ha som stödgruppsledare?
- Hur upplever de professionella sin roll som stödgruppsledare?

1.3 Fakta om barn till föräldrar med missbruksproblem

Statens folkhälsoinstitut har sammanställt en rapport "Barn i familjer med alkohol och narkotikaproblem" (2008) Det är ett försök till kartläggning och analys över de barn som växer upp i missbruksmiljöer samt även de familjer där "riskbruk" hos föräldrarna förekommer. Andelen barn som växer upp med förälder som vårdats i slutenvård med en alkohol och narkotika diagnos utgör ca 1,2 % av alla barn. Enkätundersökningen "Hälsa på lika villkor" visar att ca 20 % av alla barn lever i hushåll där någon vuxen konsumerar alkohol i en omfattning som utgör en risk för föräldrarnas egen hälsa, så kallat riskbruk. Om man överför det i antal blir det ca 385 000 barn i Sverige.

Folkhälsoenkäten visar att det är vanligare med nedsatt psykisk hälsa hos de med riskfyllt drickande oavsett familjesituation. Man har studerat sambandet mellan barnens psykiska välbefinnande och föräldrarnas alkoholproblem och kommit fram till att föräldrars alkoholproblem ökar risken för lindriga men inte allvarliga, psykiska hälsoproblem hos barnen och speciellt i de fall där det samtidigt finns andra riskfaktorer som psykisk sjukdom eller socialgruppsstillhörighet.

Det är på så vis antalet faktorer som påverkar barnen snarare än typen av faktorer. Låg socialgruppsstillhörighet utgör en mycket stark bidragande faktor och ohälsa har visat sig mer vanligt förekommande hos låginkomsttagare. Våld är en annan faktor. I familjer med sociala problem som missbruk och psykisk ohälsa förekommer ofta våld. Barn som upplever våld i familjen får bevisat konsekvenser långt upp i vuxen ålder.

I rapporten presenteras två motiv för insatser till barn som lever i en missbruksmiljö. Det första är att barn inte ska vara utlämnade i socialt utsatta situationer. Detta kan innebära beslut om barnens omvårdnad. Detta är ofta en svår värderingsfråga eftersom det inte är klart uttryckt när ett riskbruk övergår i missbruk och bristande omvårdnad. Det är också svårt att avgöra hur mycket barn påverkas av föräldrarnas bruk av alkohol och andra droger eftersom studier visat att en del barn far illa redan vid det som kan kallas riskbruk.

Det andra motivet är att förebygga att barnen, även de som växer upp i familjer med riskkonsumtion i framtiden utvecklar psykisk problematik och det är ett arbete som kan riktas till större delar av

befolkningen. Genom att införliva det förebyggande arbetet i de samhällstjänster som nyttjas av breda folkgrupper kan man nå en större målgrupp än om man bara utför punktinsatser i de svåra fallen.

Det innebär att man för att nå en större mängd barn med problematik bör rikta fokus på de preventiva insatserna och till de samhällstjänster som nyttjas av alla samhällsgrupper som exempelvis förskola och skola. Sådana preventiva insatser kan vara socialt och emotionellt lärande där barnen får lära sig att tolka och hantera sina känslor samt aktiv problemlösning. Barn som växer upp med en social problematik i form av missbruk kan särskilt vara i behov av sådana insatser för att minska risken att de utvecklar psykisk ohälsa. De flesta skolor har dock inte tillgång till sådana metoder. Man framhåller att det naturligtvis bör kombineras med insatser för att minska riskabel alkoholkonsumtion överlag samt övriga insatser mot drogbruk (Statens folkhälsoinstitut, 2008).

2. Metod

2.1 Vetenskapligt perspektiv

Min studie bygger på de professionellas perspektiv på sitt arbete med stödgrupper. Syftet är att beskriva stödgrupp som ett fenomen i samhället och som metod för att stödja barn och ungdomar som växt upp i missbruksmiljöer. Jag har valt ett fenomenologiskt perspektiv. Enligt Kvale (1997) innebär fenomenologisk metod att försöka återge fakta på ett så detaljerat sätt att det inte ska finnas utrymme för tolkningar, att beskriva snarare än att analysera. Att klargöra det som framträder och på vilket sätt det framträder. En fenomenologisk utgångspunkt innebär att man kritiskt analyserar sina förutfattade meningar och försöker att närma sig ett fenomen med medvetenhet om dessa (Kvale, 1997). Eftersom detta är en kvalitativ studie utgår jag även ifrån ett hermeneutiskt perspektiv som innebär att mening skapas, framträder och kan bara förstås i ett sammanhang eller en kontext. I all tolkning och förståelse beror delarna av helheten och tvärtom. Den förståelse vi har bygger på någon form av teoretisk och erfarenhetsbaserad referensram och det är från den vi utgår från när vi betraktar ett fenomen (Widerberg, 2002)

2.2 Val av metod

Genom att välja kvalitativa intervjuer som metod kunde jag placera fenomenet stödgrupp i ett sammanhang. De professionellas beskrivning av sitt arbete har utgjort min empiri eftersom jag

ville ta reda på hur stödgruppsarbete i verkligheten bedrivs, under vilka förutsättningar det sker samt hur de professionella förhåller sig till stödgruppsarbetet. Enligt Kvale innebär kvalitativa intervjuer att man söker förstå världen ur de intervjuades synvinkel och därigenom kan man utveckla innebörden av människors erfarenheter. Deras livsvärld blir viktigare än de rent vetenskapliga förklaringarna (Kvale, 1997). Syftet med kvalitativa intervjuer är att använda sig av det direkta mötet mellan forskare och intervjuperson och det unika samtal som uppstår i denna kontext (Widerberg, 2002).

Ett självklart val för att beskriva det praktiska stödgruppsarbetet hade kunnat vara en kombination av intervjuer samt deltagande observationer i stödgrupper. I sann fenomenologisk anda hade det kunnat ge mig fler analyssteman då jag hade kunnat jämföra observationerna med de intervjuades beskrivningar vilket hade kunnat ge en tydligare bild av stödgruppsarbetet. Av etiska skäl valde jag att inte delta i någon gruppgenomgång eftersom jag ansåg att mitt deltagande hade kunnat inverka negativt på den grupp som observerats dels eftersom jag efter inläsning på området insåg att en grupp genomgår en process och varje nytt element kan inverka på den processen. Av den anledningen brukar ledarna heller inte ta in nya deltagare efter att gruppen kommit igång. Det visade sig att det för tillfället av mina intervjuer fanns ett mindre deltagarantal i de flesta verksamma grupperna vilket innebär att min närvaro skulle vara märkbar. Professionella är tränade samtalsledare och vana att lämna information om sig själva och sin verksamhet och jag anser att mina fem intervjuer har utgjort ett tillräckligt stort underlag för att kunna besvara studiens forskningsfrågor och syfte.

2.3 Urval av respondenter

Det är naturligt att man som stödgruppsledare har olika förhållningssätt beroende på om man arbetar med barn eller unga vuxna, målgrupperna befinner sig på olika nivåer utvecklingsmässigt. Tre av mina intervjupersoner arbetade med barn upp till mellanstadiet. Två arbetade med ungdomar upp till tjugo års ålder och en med unga vuxna från nitton år och uppåt. Det var inget medvetet val. Jag ville från början avgränsa mig till att beskriva stödgrupper för ungdomar för att bättre kunna jämföra mellan grupperna hur val av upplägg påverkar resultatet av arbetet. Efter en kartläggning fann jag att det var svårt att hitta stödgrupper för ungdomar. Vissa kommuner uppgav att de var på gång att starta upp grupper för ungdomar eller att det tidigare funnits men att omorganiseringar lett till att man lagt ner arbetet. Mitt val att omfatta både barn och ungdomsgruppleddare har dock gett mig möjligheter till många olika analyssteman och diskussionsfrågor. Det har också till viss del inneburit att jag haft svårt att hålla fokus och jag har använt en hel del tid till att hitta jämförelser

och skillnader mellan grupperna och förhållningssätt som inte enbart utgår från ålder på deltagarna.

Jag har kommit i kontakt med mina intervjupersoner via kommunala internetsidor och även via sökningar på Google med sökorden barngrupper, ungdomsgrupper, medberoende, barn och missbruk i olika kombinationer. En av stödgruppsledarna träffade jag på en utbildning till stödgruppsledare som hölls av Rädda barnen och jag frågade henne efter utbildningen om hon ville medverka till intervju. Jag har mailat och ringt intervjupersonernas verksamheter och mitt urval har skett utifrån kriteriet att respondenterna skulle arbeta aktivt med barn eller ungdomar i någon form av stödgruppsverksamhet. Jag fick vidga detta urval till att innefatta gruppleddare som inte för tillfället vid intervjun ledde någon grupp men som ändå hade ”färska” erfarenheter av att vara gruppleddare. Det beror på att tre av mina intervjuer i mindre kommuner har verkligheten varit sådan att verksamheterna inte varje termin har ett nog stort antal rekryterade barn eller ungdomar för att driva grupp.

2.4 Utförande

Jag valde att utgå från en intervjuguide med tematiserade frågor. Kvale (1997) kallar detta för halvstrukturerad intervju. Beroende på intervjusituation har fokus ibland skiftat och jag har medvetet och säkerligen omedvetet tillåtit mina intervjupersoner styra samtalet till viss del. Genom att utgå från de olika temana i min guide kunde jag lätt överblicka vilka områden som berörts och checka av att jag fått med vad jag ville ha svar på. Jag märkte dock i efterhand att de tydligt formulerade frågorna också styrde samtalet på ett ibland negativt sätt så att jag skyndat igenom vissa områden och på så sätt ibland missat förtydligande av svar samt möjligheten att följa upp vissa resonemang.

Jag har utfört intervjuerna på de professionellas egna arbetsplatser eftersom de har ansett det vara bekvämt då de ofta har ett väldigt pressat arbetsschema.

Att utföra intervjuer på en arbetsplats kan ge helhetsintryck, upplevelser och informationer som kan bilda en värdefull bakgrund både för intervjuerna och för den efterföljande analysen. Det kan också vara en nackdel då intervjupersonerna kan vara distraherade av den omgivande miljön och ha svårt att koncentrera sig på intervjun (Widerberg, 2002). Jag upplevde att majoriteten av respondenterna var fokuserade på intervjun och mina frågor och att de avsatt tid för intervjun vilket gjorde dem avslappnade. Däremot vid en av intervjuerna ringde telefoner och det knackades på dörren vilket skapade distraktion och stressade på.

2.5 Validitet och reliabilitet

En studies validitet handlar om man verkligen undersökt det som man var ämnad att undersöka. Validiteten bedöms i alla stadier av forskningsprocessen. Hur man utformar frågor, hur man genomför intervjuerna, hur man bearbetar materialet och tolkar sina resultat. Det innebär att som forskare ha ett kritiskt förhållningssätt till de egna resultaten (Kvale, 1997).

Kvale menar att redan när man överför inspelat material till textdokument skapar man något nytt vilket innebär en del avgöranden och bedömningar (Kvale, 1997)

Jag har valt att spela in mina intervjuer för att sedan överföra dem till text. Jag har skrivit ut intervjuerna ordagrant med skratt, upprepningar och pauser för att återge dem så levande som möjligt och för att minska risken för egna tolkningar. Vid ett intervjutillfälle där jag skulle ha intervjuat två personer var för sig ville de delta samtidigt på grund av tidsbrist. I efterhand skulle jag hellre valt att intervjua endast en av dem då mötet samt inspelningen blev aningen rörig och det var svårt att ibland urskilja deras ord då de ibland talade i munnen på varandra. Det var svårt att skriva ut intervjun och tog lång tid. Materialet i det fallet har vissa luckor genom att en del uttalanden var omöjliga att skilja ut. Min fundering har också varit om och hur respondenternas svar påverkats av att de gjorde intervjun tillsammans.

En studies reliabilitet ligger i dess tillförlitlighet, det vill säga skulle man genom samma förfarande få fram liknande resultat (Kvale, 1997). Vid kvalitativa intervjuer kan det vara svårt att mäta reliabilitet eftersom varje intervjutillfälle är ett unikt möte mellan forskare och den intervjuade.

När man talar om forskareffekten menar man i intervjusammanhang att ett möte mellan två människor kan ha en negativ effekt på studiens tillförlitlighet. Med det menas att den intervjuade kan känna sig påverkad att svara på ett visst sätt i mötet med den som utför intervjun. Detta kan också vara en fördel då den intervjuade kan uppleva själva intervjun som positiv eftersom de själva kanske får en chans att reflektera över sitt arbete. Det kan kallas för en positiv intervjuareffekt (Kvale, 1997).

Ur ett hermeneutiskt synsätt besitter forskaren alltid en förförståelse. Det utgörs av forskarens referensram, de teorier man som forskare utgår från samt vilka förväntningar och förutfattade meningar man kan ha. Hermeneutiken menar att vi alltid är en del av en helhet och aldrig helt objektivt kan studera delar av helheten. Inom kvalitativ forskning är det ur ett hermeneutiskt perspektiv viktigt för studiens tillförlitlighet att forskaren redogör för sin förförståelse (Widerberg, 2002)

Min förförståelse på ämnet består i att jag innan uppsatsen arbetat cirka ett och ett halvt år inom socialtjänsten där jag mött och haft samtal med ungdomar som växt upp och lever med föräldrar som missbrukar alkohol och/eller droger. Jag har fått ta del av deras berättelser av hur det är att ha

en förälder som missbrukar en drog och hur det påverkat dem. Jag har även läst en hel del litteratur om alkohol och drogberoende och beroendets konsekvenser samt deltagit vid olika föreläsningar på samma ämne i min utbildning och mitt arbete.

För cirka ett år sedan deltog jag i Rädda barnens stödgruppsledarutbildning ”När mamma eller pappa dricker” och varit med i uppstarten av grupp för ungdomar som växt upp i familj med missbruk. Jag hade inte någon erfarenhet av praktiskt stödgruppsarbete när jag formulerade mina intervjufrågor till den här uppsatsen, mer en nyfikenhet inför metoden som sådan. Under min egen utbildning till stödgruppsledare upplevde jag en saknad över tydliga teoretiska avsnitt kring missbruk och dess konsekvenser i undervisningsmaterialet. Det gjorde mig intresserad av att ta reda på vilka teorier och metoder kring barn till missbrukare som de professionella anser att de utgår ifrån när de arbetar med stödgruppsverksamhet för den valda målgruppen, och i mina intervjuer tog jag mer fasta på dessa frågor. Den stödgrupp som jag var med att starta avvecklades i förtid under pågående uppsatsarbete på grund av ett vikande deltagande. Det kan ha påverkat min syn på stödgruppsarbete och jag har genom mina egna upplevelser av att leda grupp fått uppfattningen att stödgruppsverksamhet är ett sätt att arbeta som kräver tid, engagemang och kompetens men också att det är väldigt roligt och spännande.

2.6 Litteratur

När jag valt att skriva om det stöd som finns för medberoende barn och unga sökte jag efter litteratur på ämnet stödgrupper och barn till föräldrar med missbruk via universitetets biblioteksdatabaser samt via det lokala biblioteket. Jag sökte även efter C och D uppsatser på ämnet via internet www.uppsatser.se med sökord som barn och missbruk, barngrupp, stödgrupp, ungdomar och stödgrupp. Litteratursökningen har fortsatt under hela uppsatsarbetet då jag funnit nya vinklingar på ämnet under arbetets gång. Eftersom stödgrupp som metod inte funnits så länge i Sverige finns inte så mycket forskat på området. Thomas Lindsteins böcker om arbetet på Ersta vändpunkten med stödgruppsverksamhet samt Forinder och Hagborgs antologi om stödgrupper har inspirerat till olika perspektiv på stödgrupp som metod.

2.7 Sammanställning och bearbetning av data

När jag överförde mina intervjuer till text fick jag en tydlig överblick av materialet. Jag läste texten och sökte efter gemensamma nämnare men också skillnader i deras utsagor genom att markera det som jag ansåg intressant men också relevant för mina frågeställningar. Om man redan i formuleringen av intervjuguide har en klar bild av vad man vill få svar på och förhåller sig kritisk

till de egna frågorna är det lättare att hantera materialet och analysen vilar också på en säkrare grund (Kvale, 1997). Min intervjuguide (se bilaga) bestod av fyra teman så att det var lätt att hitta igen olika områden i texten vid bearbetning. Jag valde teman som skulle ge mig en beskrivning av de fyra delar som uppsatsen handlar om, den verksamhet som stödgrupperna inryms i, problematiken som behandlas i grupp, arbetet som utförs samt frågor kring stödgruppsledarrollen. Jag insåg vid genomgång av texten att vissa frågor överlappade varandra och gav på så sätt de intervjuade möjligheter att utveckla sina resonemang. Eftersom jag i intervjuerna samt i de modeller som de intervjuade använde sig av inte hittat en tydlig teoretisk kärna har jag utifrån min inläsning på det som är skrivet kring stödgrupper kopplat min empiri till teoretiska perspektiv som jag uppfattar att man i stödgruppsarbete kan tänkas utgå ifrån. Jag har använt dem för att placera min analys i en samhällelig och vetenskaplig kontext.

2.8 Etiska överväganden

Jag valde att utgå från de professionellas perspektiv på stödgruppsarbete i stället för att intervjua deltagarnas upplevelse av deltagande i grupp. Detta var en fråga om etik då jag anser att det hade varit svårare att intervjua barn och unga då de ofta har ett omgivande nätverk att ta hänsyn till. På grund av att det i samhället finns mycket värderingar kring missbruk kan det vara svårt att definiera och särskilja begreppet. Det kan innebära att intervjuer med barn och unga som lever i en familj med missbruk innebär en för stor inverkan på deras liv och samtalet kan komma att förväxlas med de behandlande samtal som de kanske för med andra professionella.

Något som kan ha haft en negativ inverkan på intervjuerna i den här studien är det att jag som yrkesverksam intervjuar andra professionella om deras arbete och utbildning. Det kan finnas en risk att frågor kring utbildning och erfarenhet leder till att den intervjuade känner sig ifrågasatta och därför intar en defensiv hållning. Jag har dock upplevt att respondenterna överlag varit öppna och inte uppvisat motvilja inför dessa frågor eller försökt hävda sig själva. För att de intervjuade ska känna sig trygga inför intervjun har jag tidigt informerat om att jag kommer att spela in intervjuerna men att jag i analysprocessen kommer att aidentifiera materialet och att varken namn på personer eller verksamheter kommer att lämnas ut i det färdiga materialet. Respondenterna har inte haft några invändningar mot att intervjun bandats. Personernas riktiga namn har ändrats till fiktiva namn för att ge resultatgenomgången en mer ”varm” ton. Att hela tiden referera till ”intervjupersonen” eller ”respondenten” hade kunnat förvirra och trötta ut läsaren. Genom de fiktiva namnen kan man lättare hålla reda på vilken verksamhet som åsyftas.

3. Stödgrupp som metod

3.1 Vad kännetecknar stödgruppsarbetet?

Utsatta barn och unga som lever i en familj där de vuxna missbrukar och eller lider av psykisk ohälsa kan få stöd i sin livssituation genom en stödgrupp. I en stödgrupp kan man träffa och samtala med andra i som lever under liknande omständigheter.

Stödgrupperna eller barngrupperna som de också kallas är ett preventivt arbete där tanken är att stärka barn och unga som lever i utsatta miljöer så att man minskar riskerna att de i framtiden utvecklar psykisk ohälsa och missbruk (Lindstein, 2008). Forinder och Hagborg skriver att stödgruppsarbetet vilar på tre tanketraditioner ; den psykoterapeutiska gruppen, den pedagogiska gruppen och självhjälpsgruppen. Stödgrupp kan därför sägas bygga på ett eklektiskt synsätt och förfarande där man utgår från olika teorier och metoder

De anser att stödgruppsarbete ska betraktas som en metod likställd med nätverksarbete och annat psykosocialt arbete (Forinder, Hagborg, 2008).

Stödgrupp har på sätt och vis likheter med självhjälpsgrupp men skillnaden mellan dem är att självhjälpsgrupp inte självklart har professionella inslag. Stödgrupp innebär att gruppen leds av en person med utbildning och kunskaper på det område som är gruppens tema. De professionella har ett särskilt ansvar för gruppen. Forinder och Hagborg menar att stödgruppsarbete ska betraktas som en form av behandlingsarbete som kräver professionellt kunnande. En självhjälpsgrupp däremot kan formas av den eller de som har ett behov av att träffas i grupp. Medlemmarna svarar oftast själva för fortbildning och kunskapsförmedling (Hagborg, Forinder, 2008).

Att definiera var gränsen går mellan självhjälpsgrupp och stödgrupp är svårare i de nordiska länderna då inslag av professionella ledare och igångsättare i självhjälpsgrupper i Norden är mer vanligt förekommande än i ett internationellt perspektiv. Internationellt sett betonas vikten av att självhjälpsgruppen ska vara fri från professionalism för att inte övergå till behandling i grupp (Karlsson, 2006).

Ken Heap har utifrån resultat från olika sorters samtalsgrupper på olika problem områden kommit fram till att grupp som metod fungerar särskilt väl i de sammanhang man vill få till stånd en universalisering av ett problem. Individen hämtar på så vis kraft i att inte vara ensam avvikande och de känslor man har blir på så vis universella problem. Gruppledaren bör enligt Heap försöka arrangera en grupp miljö där de subjektivt upplevda behoven är så lika som möjligt . För att få

bekräftat att gruppmetoden är ett ändamålsenligt val måste man kunna fastställa att det troligtvis föreligger resurser som stöd eller kontroll, igenkännande eller generalisering eller kollektiv styrka (Heap, 1987).

Thomas Lindstein har utvärderat stödgruppsarbete på Ersta vändpunkten och kommit fram till att stödgruppsdeltagarna bör väljas med omsorg då det visat sig att igenkänning är viktigt för sammanhållningen i en grupp. Därför anser han att stödgrupp är en metod som lämpar sig bäst för de större kommunerna där det är större chans att det finns ett underlag till en grupp.

Lindstein betonar att det är viktigt att stödgrupperna har ett pedagogiskt fokus med betoning på kunskapsförmedling för att motverka att grupparbetet övergår till behandling eller terapi i grupp. Han förespråkar ett förhållningssätt som gör det möjligt för barnen och ungdomarna att hitta sina egna strategier för att söka stöd och hjälp i sin egen omgivning. Han menar att stödgruppen är en förhållandevis kort insats vilket innebär att de inte är bra om deltagarna görs för beroende av gruppen eller gruppens ledare. Lindstein beskriver att stödgruppsarbetet vid vändpunkten inte har någon speciell terapeutisk eller pedagogisk inriktning. Han kan i ledarnas förhållningssätt se drag av beteendeterapins coach som förstärkare och aktivt mobiliserande när det gäller att få gruppen att ge positivt gensvar och förstärkning. I deras förhållningssätt kan han se ett systemteoretiskt intresse för aktiv problemlösning och mobilisering av stödpersoner i den unges nätverk. Han beskriver att de också bygger sitt arbete utifrån en analytisk idé om att känslor kan uttryckas, gestaltas och levas ut i övningar och lekar. Lindstein uppger i sina slutsatser att det är viktigt att ledare för grupperna hela tiden har ett fokus på gruppen och inte på enskilda individer eftersom man lätt kan dras med i föreställningar om att vissa beteenden som deltagarna uppvisar handlar om uttryck för en egen problematik när det i själva verket kan handla om ett uttryck för en gruppdynamik (Lindstein, 1997).

3.2 Utvecklingen av stödgrupper för barn och unga i Sverige

Thomas Lindstein (2008) beskriver i Forinder och Hagborgs antologi om stödgrupper att den sociala barnvården drabbades av stora nedskärningar under nittioalet. Frivilligsektorn expanderade ur nedskärningarna och samarbete mellan frivilligsektorn och de kommunala verksamheterna började ta form. Lindstein ser det också som en motreaktion på samhällets ökade individualism. Det ledde till att stödgrupper för barn gick från 1-150 på en tioårsperiod. De kom till i olika former ur fristående diakonala verksamheter, inom ramen för socialtjänsten samt som olika samarbetsprojekt mellan instanser.

Lindstein förklarar att det i Sverige var en ny tanke att särskilja de utsatta och dela in dem i grupper

eftersom den sociala barnvården främst inriktat sig på att närma sig familjer förutsättningslöst och behandla problemen vartefter de synliggjordes.

Man hade hittills inriktat sig på att behandla problemet och inte nätverket omkring det. Genom att fokusera på problemen, den sjuke, alkoholisten innebar socialtjänstens arbete i stort att behålla socialt belastade familjer under långa tidsperioder. Lindstein menar att det i Sverige funnits ett motstånd och en skepsis mot att låta klienterna själva bedöma behovet av behandling och dessutom i så korta avgränsade tidsperioder som stödgruppsarbete innebär (Lindstein, 2008)

Den första stödgruppen i Sverige startade på Ersta Vändpunkten 1989. Rädda barnen startade barngruppsverksamhet 1996. Andra utbildare och kunskapscentra är Hela människan, Eleonoragruppen i Linköping samt Laurel Krossnes consulting. En stor del av arbetet med barngrupper kommer även från kyrkans verksamhet för barn i utsatta miljöer. Folkhälsoinstitutet och socialstyrelsen har lyft problematiken kring barn till missbrukare och genomförde i mitten av nittiotalet satellitkonferenser på ämnet. Tanken var att man skulle öka medvetenheten hos professionella. Det satte igång kunskapsspridningen som lett till att stödgruppsverksamhetstanken spreds och började utkristallisera sig i kommunerna. I en kartläggning från 2003 visade det sig att två tredjedelar bedrivs i socialtjänstens försorg och en tredjedel i samarbete med BUP eller församlingar i svenska kyrkan. IOGT-NTO:s juniorförbund Junis gjorde en kartläggning 2005 som visade att ungefär hälften av alla landets kommuner bedrev stödgruppsarbete för barn och ungdomar som har föräldrar som missbrukar alkohol och/eller droger.

Majoriteten av dessa stödgrupper fanns och bedrivdes i befintliga verksamheter inom socialt arbete. Det var dock i huvudsak uppstartade som projekt av eldsjälur inom organisationer och allteftersom hade de förankrats i det dagliga arbetet (Forinder, Hagborg, 2008).

3.3 Arbetsmodeller och program för stödgruppsarbete med barn och unga

Det finns en mängd olika sätt att lägga upp stödgruppsarbete alltifrån egendesignade, lokala alternativ till mer strukturerade program och metoder. Som tidigare nämnts finns olika centra som länge arbetat med stödgruppsverksamhet och som genom arbetet utvecklat metoder och förhållningssätt.

Hela människan är en ideell organisation som arbetar förebyggande, behandlande och rehabiliterande (www.helamanniskan.se)

Eleonoragruppen i Linköping är en verksamhet som arbetar med missbruk i familjer och som har barngrupper efter ett eget sammansatt programmaterial (www.eleonoragruppen.se).

Ersta Vändpunkten i Stockholm har barn och ungdomsgrupper enligt Minnesotamodellens behandlingsfilosofi även kallat tolvstegsrörelsen (Forinder, Hagborg, 2008)

De här följande programmen eller stödgruppsmaterialen utgör grund för de undersökta verksamheternas arbete. Här följer därför en mer ingående beskrivning av dessa för att undvika upprepningar i resultatgenomgången samt ge en tydligare bild av hur de undersökta stödgruppsmaterial kan se ut.

3.3.1 Rädta barnen

Rädta barnen har i mitten av nittiotalet kommit ut med ett material som heter ”När mamma eller pappa dricker”.

Det är en handbok för stödgruppsledare som arbetar med barn och unga som har en förälder som missbrukar alkohol. Materialet innehåller instruktioner till praktiska övningar som man kan tillämpa i grupp. Rädta barnen håller utbildningar till stödgruppsledare över hela Sverige. Utbildningen till gruppleddare består i en genomgång av handbokens delar samt om information om de värdegrunder som Rädta barnens arbete vilar på vilket innefattar information om barnens rättigheter så som de är formulerade i FN:s barnkonvention (Rädta barnens utbildning, Luleå december 2008).

I handboken presenteras inga teoretiska perspektiv på missbruk utan inledningen består av beskrivningar av hur det är att ha en mamma eller pappa som missbrukar alkohol. Handbokens material är räknat till 23 träffar. Man utgår från vad man anser vara barnets behov; att träffa andra barn som lever under samma livsvillkor, att få dela sina upplevelser med andra, att få kunskap om alkoholism, att bli sedda och sätta sig själva i centrum, att bryta sin isolering och ensamhet, att sätta ord på sina känslor, att öva sig på att säga nej, att undersöka sin släkt och sitt nätverk. Att leka och fantisera, att slippa ansvaret för den som dricker och att själva kunna påverka något i sin omgivning. Dessa teman innefattas i kapitel som också innehåller de olika övningsförslagen. Materialet syftar till att öka barnens självkänsla (Arnell, Ekbom, 1996)

De fakta som utgör materialet har utarbetats av författarna som utgörs av en socionom/leg psykoterapeut Inger Ekbom, samt leg. psykolog/leg. psykoterapeut Ami Arnell som enligt bokens omslag uppges ha erfarenhet av att arbeta med grupper för barn till alkoholberoende (Arnell, Ekbom, 1996)

Rädta barnens utbildning har köpts in av vissa landsting och utbildningarna har därför i omgångar varit gratis för kommuner i Norrbotten. Det kan vara en bidragande orsak till materialets

överrepresentativitet i studien.

3.3.2 Tonårskraft

Laurel Krossnes consulting introducerade Teen Age Power Program (TAPP) i Sverige 1995. Det är ett program för gruppverksamhet som har inspirerats av AA:s tolvstegsrörelse. Laurel Krossnes var psykolog/ alkoholterapeut och har arbetat med missbruksfamiljer på Ersta värdpunkten i Stockholm. TAPP har översatts till svenska och kallas bland annat för Tonårskraft. Det är ett program som syftar till att förebygga missbruk och destruktivt beteende hos ungdomar (Gunilla Wigertz, www.kompetenslyftet.nu)

I programmet finns olika teman med efterföljande övningar och diskussionsunderlag. De olika teman är självkänsla, känslor, att sätta gränser, vänskapsrelationer, Alkohol och droger. Programmet har en generell karaktär vilket gör att ungdomar med skiftande bakgrund kan delta. Programmet bygger på tankar om att negativa upplevelser som vi haft i vår barndom kan leda till att vi utvecklas i en negativ riktning. Det kan bland annat innebära att man inte ser sitt värde och har låg nivå av självmedvetenhet. Man fattar osunda beslut och förnekar sina känslor. Denna riktning innebär följder som relationsproblem, att man blir offer för omständigheter och att man kanske utvecklar ett missbruk. Programmets målsättning är att stärka självkänslan hos ungdomarna, att uppmuntra till positivt tänkande och att förmedla kunskaper som är väsentliga för ett sunt vuxenliv. Man träffas en gång per vecka och programmet är på 16 grupptillfällen (www.kompetenslyftet.nu).

3.3.3 Tolvstegsrörelsen

I det egendesignade alternativet i den här studien hämtar ledarna inspiration från tolvstegsprogrammet självhjälpsgruppsideologi. Tolvstegsprogrammet har utvecklats ur Anonyma alkoholister som är en organisation som startades av personer som själva tillfrisknat från ett alkoholberoende. Anonyma alkoholister är en självhjälpsrörelse som arbetar utifrån tankar om att det är individen som med stöd av andra i liknande situation ansvarar för sitt tillsfrisknande. Tolvstegsprogrammet innebär att man följer tolv steg som innebär förändring av livsstilen i strävan mot ett liv utan alkohol. (Beattie, 1990)

Al-Anon och ACOA är självhjälpsgrupper för anhöriga och i vissa kommuner finns de som lokala föreningar med de finns också idag nätbaserade grupper att gå med i (Karlsson, 2006).

4. Kunskap och teorier - om barn till föräldrar med alkohol och drogmissbruk

4.1 Hur påverkas barnen av föräldrarnas missbruk?

Alkoholism är ett svårt ämne i det svenska samhället och i andra västerländska kulturer och samhällen. Alkoholens effekt är dubbel i moralisk bemärkelse eftersom den har en självklar funktion som socialt smörjmedel samtidigt som dess effekt kan övergå till det motsatta. ”Man skryter om sitt bakrus och man döljer det. Man har inte lyckats skapa konsekventa normer för alkoholbruk” (Hellsten, 1998, s 28).

Föräldrar som missbrukar alkohol eller droger kan uppträda på olika sätt men genomgående är att barnen upplever att deras förälder förändrar sitt beteende när de är berusade eller påverkade och barnen upplever detta som obehagligt. I vissa fall kan en annars väldigt omtänksam och snäll förälder omvandlas till en egoistisk och ointresserad förälder. Det som gäller i nyktert tillstånd gäller inte när föräldern är berusad. I familjer där det finns missbruk är det vanligt att man inte pratar med varandra om det som är problemet. Detta beror på att föräldern ofta inte har insikt i sin problematik och för att missbruket i samhällets ögon och hos individen är behäftat med skamkänslor. Barnen får inga förklaringar till det som sker med deras förälder och de gör därför sina egna tolkningar. Detta innebär ofta att barnen tar på sig skuld för det som sker. Eftersom de inte får den bekräftelse de behöver drar de slutsatsen att förälderns missbruk beror på dem. Därför kan de också känna skuld över förälderns drickande (Mortensen, 1995).

Barnet vågar kanske inte upprätta vänskapsrelationer eftersom det är farligt att släppa in någon som kan se hur man har det. Man kan skämmas för sin förälders beteende eller hur det ser ut i hemmet. Om man inte vågar berätta om sig själv för andra får man heller inte några djupa relationer. Skulden och skammen kan leda till ensamhet och isolering. Barnet vet därför inte alltid hur andra har det, vilka problem och svårigheter som finns i andra familjer. De förstår inte vad som händer och ingen kan förklara (Arnell, Ekbom, 1996).

Det är vanligt att de vuxna uttrycker att de konflikter som uppstår är barnens fel vilket gör att de lätt tar på sig rollen som hjälpare i stället för att känna efter hur de själva mår. De intar en syndabocksposition. Barnens förmåga att faktiskt lösa de problem som läggs på dem ligger bortom deras kontrollmöjligheter vilket gör att deras försök till lösningar inte leder någonvart (Mortensen, 1995).

Att växa upp med föräldrar som dricker innebär att man ofta får ta ett stort ansvar för sig själv och för hela familjen. Det kan handla om att bära egna och andras svåra känslor eller praktiska saker som att få mat för dagen eller hålla rent i hemmet. Det ser olika ut i varje familj men brist på omsorg är ett starkt kännetecken i dessa barns vardag (Hellsten, 1998).

Hur barn påverkas av föräldrars missbruk beror mycket på om det är en eller båda föräldrar som missbrukar och om den förälder som inte missbrukar har en god omsorgsförmåga. Vardagen för barn till missbrukande föräldrar lever ofta i en oförutsägbar tillvaro eftersom föräldrafunktionen sviktar. Barnet kan kompensera föräldrarnas bristande förmåga och tidigt kliva in i vuxenrollen själva (Bunkholdt, 2004).

Forskning har visat att det här kan vara vanliga kännetecken för problematiken hos barn som lever i en familj där det finns missbruk och/eller psykisk ohälsa.

- Ångest och nedstämdhet
- dålig självbild
- beteenderubbningar
- skolproblem
- utagerande beteende
- depression
- sömnproblem och mardrömmar
- missbruk
- kriminalitet

(Mortensen, 1995)

Barn som utsätts för svåra situationer som de kan ha svårt att hantera kan också utveckla somatiska besvär som återkommande magsmärter, huvudvärk, koncentrationsproblem, trötthet, känslomässig labilitet, kroppsliga spänningar, motorisk oro och problem med urinering/avföring (Mortensen, 1995).

I en familj utvecklas roller, de kommer till av personliga förutsättningar, fostran och samspelet mellan familjemedlemmarna. Genom rollerna kan man inom familjen upprätthålla balans och göra livet mer förutsägbart. I en familj som präglas av missbruk hos de vuxna kan rollerna framträda tydligare eftersom de behövs för att skapa ordning i det kaos som missbruket kan skapa. Äldsta

barnet blir exempelvis ofta ansvarigt över sina småsyskon och utvecklar kanske ett ökat kontrollbehov för att ha beredskap att kunna kliva in i föräldrarnas ställe när det behövs (Bengtsson, Gavelin, 1994). Samspelelmönstret i en familj där det finns missbruk är ganska likt det som finns i familjer med bristande omsorg av annat slag som exempelvis våld eller psykisk ohälsa. Missbruk hänger ofta samman med de andra faktorerna i en sammansatt problembild (Mortensen, 1995).

Barn som växer upp i missbruksmiljöer har dock goda chanser att klara sig igenom livet utan allvarligare problematik till exempel om de har andra vuxna stabila personer i sin omgivning att tillgå om och när föräldraomsorgen brister. Det är slutsatsen i en examensuppsats från 2007 "Rätten att få vara barn" av Alexandra Högberg-Ekholm och Marlene Olsson. De beskriver att en av de viktigaste framgångsfaktorerna för barn till missbrukare är barnens förmåga att kompensera den bristande anknytningen till en förälder genom andra personer i sitt nätverk. Exempelvis en mor eller farförälder, övrig släkt, vänner till familjen eller en annan närvarande vuxen. (Högberg-Ekholm, Olsson, 2007).

Ofta talar man om risk och skyddsfaktors inverkan när man talar om barns hälsa. Missbruk, psykisk ohälsa och låg socialgruppstillhörighet hos föräldrarna utgör på så vis riskfaktorer för att barn utvecklar fysisk och psykisk ohälsa. Skyddsfaktorer är det som kan motverka en negativ utveckling och bland dem räknas; bra förskola och skola, möjligheter till framgång i skolarbetet, trygg närmiljö, hög socialgruppstillhörighet, goda förhållanden till vuxna, ansvarsfull omvårdnad, god familjesammanhållning, hög intelligens, god problemlösningsförmåga samt impuls kontroll hos barnet (Statens folkhälsoinstitut, 2008)

4.2 Vuxna barn

Barn som lever med en missbrukande eller på andra sätt otillgänglig och oförutsägbar förälder kan som beskrivits uppvisa olika slags problematik som kan vara mer eller mindre synlig. Den negativa påverkan som barn utsätts för i barndomen kan vidareutvecklas till annan slags problematik när dessa barn växer upp till tonåringar och unga vuxna.

Brist på omsorg och uppmärksamhet under uppväxten kan sätta spår in i vuxenlivet. Det kan handla om att man kan ha svårt att lita på andra mer än vanligt, att man inte tror på sig själv och känner sig mindre värd än andra vilket får konsekvenser för relationer och i arbetslivet. (Bengtsson, Gavelin, 1994).

Vuxna barn till missbrukande föräldrar kan enligt Claudia Black (1993) fastna i de fixerade roller och beteenden som utvecklas i ett hem där de vuxna missbrukar. Hon har i sitt arbete med vuxna

barn till alkoholister gjort iakttagelsen att det är vanligt att de bär inom sig en problematik som oftast inte uppmärksammas som problematisk av omgivningen. Att vara omhändertagande, ansvarsfull eller högpresterande är vanligt bland barn till alkoholister och ses som positiva egenskaper i vårt kravfyllda samhälle. Dessa egenskaper kan dock i vissa fall dölja känslor att aldrig duga, att känna sig överansvarig över andra samt att ha ett överdrivet kontrollbehov. Black menar att de flesta har en fördomsfull bild av att barn till föräldrar med alkoholproblem utvecklas till problembarn med så kallat utagerande beteende även om det kan bli en mer eller mindre tillfällig roll för något av barnen i familjer där det finns alkoholmissbruk (Black, 1993).

4.3 Medberoende

Medberoende är ett begrepp som ofta används när man talar om de anhöriga till en person som missbrukar alkohol och/eller droger. Beattie har förklarat vad detta innebär i sin självhjälpsbok "Bli fri från ditt medberoende";

En medberoende människa är en människa som har låtit en annan människas beteende påverka sig, och som är helt upptagen av att kontrollera denna människas beteende.

(Beattie, 1990)

Medberoende menar Beattie kan man vara i förhållande till någon som inte har alkohol eller drogmissbruk, till exempel personer med psykisk ohälsa. Medberoende kan se olika ut mellan individer beroende på att alla är olika och varje relation är unik men enligt Beattie är kärnan att man som exempelvis medberoende partner, barn, syskon, förälder ofta glömmer att ta hand om sig själv och lider mer eller mindre svårt med den sjuke/missbrukaren. Vuxna barn till missbrukare kan ha varit mer eller mindre medberoende till en närstående under sin uppväxt och kan ta med sig vissa destruktiva mönster vidare till sina relationer i vuxenlivet. Man kan ha en tendens att söka sig till personer med problem för att man har utvecklat rollen som omhändertagande.

I mina intervjuer har jag utgått ifrån den uppfattningen att barn till missbrukare kan vara medberoende.

5. Teorier för stödgruppsarbete

Malcolm Payne(2002) skriver om det praktiska sociala arbetets komplexa förhållande till teori. Det sociala arbetets metoder och tillämpning har i studier ofta visat sig sakna en tydlig koppling till modern social teoribildning.

Stödgruppsarbetet bygger enligt Forinder och Hagborg(2008) på eklekticism. Teoretisk eklekticism kan enligt Payne (2002) vara framgångsrikt när man tillämpar rätt teori vid rätt tillfälle. Det stödgruppsmaterial som de intervjuade utgår från bygger på grundarnas ofta erfarenhetsbaserade kunskap om den valda målgruppens problematik. Upplägget kan också vara baserat på de professionellas egen kunskap.

Utifrån stödgruppsledarnas beskrivning av sitt arbete samt den litteratur som finns om stödgrupp som metod har jag valt ut några centrala teoretiska perspektiv och förhållningssätt som jag uppfattar att de professionella i den här undersökningen kan sägas bygga sitt arbete på.

5.1 Socialpedagogiskt förhållningssätt

Behandling kan beskrivas som något som ligger utöver information och social rådgivning. Det innebär att man som professionell utgår från förändring och förändringsprocesser. (Eriksson, Markström, 2000). Inom socialpedagogiken handlar det ofta om en normaliseringspraktik där man arbetar för att försöka ändra ett icke fungerande socialt beteende till ett ” normalt ” socialt fungerande beteende. Det socialpedagogiska perspektivet innebär att man utgår från att förändring sker genom individens samspel med omgivningen och att självet utvecklas genom interaktion (Eriksson, Markström, 2000).

Socialpedagogens roll är dubbel i sin natur eftersom man å ena sidan utgör hjälp och stöd vilket innebär att relationen till klienten präglas av en assymetrisk maktfördelning Det kan kallas för kompetensrelation. Å andra sidan innebär den socialpedagogiska relationen en personrelation mellan två människor där båda är lika mycket värda. Det innebär att man ur ett socialpedagogiskt förhållningssätt alltid bör sträva mot relationens upphörande och inte utnyttja den maktposition som kompetensrollen innebär. Detta för att klienten ska använda sina egna resurser till att komma vidare (Madsen, 2001).

5.2 Narrativ teori och metod

Om man utgår från ett narrativt perspektiv har man enligt Berglund ett förhållningssätt som kan vara verkningsfullt i bemötandet av ungdomar och individer som hamnat vid sidan av samhället. När man ger personer utrymme att få berätta sin historia med den utgångspunkten att var och en är expert på sitt eget liv blir de naturligt delaktiga i sin egen förändring. Tanken är att få individen att inse att det inte är fel på dem själva utan att det också finns en verklighet som påverkar. Beroende på de narrativ man använder om sig själv skapar och omskapar man sin framtid. Han menar att i det postmoderna samhället blir det sociala samspelet som formar oss genom våra berättelser om oss

själva alltmer viktigt för vårt handlande och självförståelse. (Berglund, 2004).

Anna Johansson beskriver i "Narrativ teori och metod" (2008) olika teorier kring berättande. I narrativ teori menar man att självet skapas genom berättelsen. Genom att sätta ord på det kaotiska blir det mer hanterbart vilket innebär att berättande är välgörande för individen. Narrativ vägleder oss och är grund för de handlingar som vi gör. Theodore R Sarbin, samhällsforskare menade att narrativ var en organiserande princip för mänskligt handlande. Inom narrativ terapi inom psykoterapi utgår terapeuten utifrån klientens berättelse om sig själv. Målet är att klienten får utrymme att berätta sådant som tidigare gömts och glömts och att synliggöra de dominerande ofta negativa narrativ som styr hans eller hennes liv. Narrativen har i samspel med omgivningen format vår bild av oss själva och våra relationer (Johansson, 2008).

Genom att leva med ett problem som präglar hela tillvaron men inte ges möjlighet att prata om det kan forma ett livsstilmönster. Barn lär sig att minnas utifrån narrativa strukturer som dominerat i familjen. De lär sig genom samtal mellan familjemedlemmar vad som är värt att minnas och hur de ska minnas dem. Det gagnar som de vuxna ger dem, styr barnen att formulera sin självrepresentation.

Michael White, familjeterapeut förklarar att vi styrs av överordnade och underordnade berättelser. Genom att lyfta dessa ofta motstridiga berättelser i ljuset ges klienten möjlighet att få en mer sammansatt bild av sig själva och verkligheten (Johansson, 2008).

5.3 Symbolisk interaktionism

George herbert Mead var en filosof som formade en teori om det mänskliga medvetandet. Mead menade att vi får tillgång till oss själva och ett medvetande först när vi betraktar oss själva utifrån. Mening för våra handlingar skapas enbart genom interaktion med en annan människa. När en gest uppfattas på samma sätt av två individer både mottagare och sändare kallas gesten för en signifikant symbol och det innebär att det finns ett samförstånd. Genom verbala signifikanta symboler, det vill säga genom vårt språkliga samspel utvecklas vår förmåga att se på oss själv med ett utifrånperspektiv och det sker enligt Mead genom ett rollövertagande. Rollövertagandet mellan människor förutsätter samförstånd. Genom rollövertagandet förvärvas normer och värderingar om livet och hur det bör levas. På så vis menar man att människan är en social varelse vars samhälle utvecklas i det social samspelet och språket. Trots människors skilda aktiviteter kan man mötas i språket som bildar en universell gemenskap (Eriksson, Markström, 2000)

5.4 Gruppen i teori och praktik

Inom socialt arbete kan "gruppen" ofta ses som en destruktiv kraft som stöter ut eller förminskar individen. Detta manifesteras genom företeelser som mobbing i skolan, samhällets krav, den dysfunktionella familjen samt det problematiska umgänget. Man arbetar sällan med dessa gruppprocesser utan fokuserar på att lösa den drabbade individens problematik. På så vis söker man ofta lösningen i att ersätta "den onda" gruppen med en "god" ex en kontaktfamilj, behandlingshemmet eller stödgruppen (Olsson, 1998).

Arbetet med grupp inom socialt arbete har inte någon tydlig grund i grupp teori utan bygger oftast på antaganden om att sammanhållning i en grupp kan vara bra för individens sociala lärande och utveckling. Gruppen ses som ett instrument för att skapa öppna samtal och för att göra av med missförstånd och spänningar. Den "goda" gruppens uppgift är att bygga upp deltagarnas självförtroende så att de fungerar bättre i den omgivande samhällsstrukturen. Olsson påpekar att det kan finnas en brist i ett sådant synsätt då ökat självförtroende kan vara svårt att mäta. Det som verkar vara ökat självförtroende kan vara något som upplevs i gruppsituationen. På så vis kan en separation från gruppens tillåtande struktur innebära att individen likväl får svårt att återvända till den verkliga strukturen i det omgivande samhället. Han anser att det är viktigt att man inom socialt arbete med grupper har kunskap om hur grupper fungerar det vill säga någon form av gruppteoretisk utgångspunkt (Olsson, 1998).

I en grupp uttalar eller handlar vi på ett sätt som vi inte tänkt oss på förhand, vi påverkas av det sociala samspelet. Vi kan uppleva att vissa personer i en grupp påverkar oss särskilt mycket, det kan vara en deltagare men också en karismatisk ledare. I forskning talar man om att den sociala situationen som en grupp utgör kan sägas ha en särskild påverkan antingen är det beroende på alla människors samlade signaler eller en särskild individ i gruppen (Olsson, 1998).

Lorenzon ser gruppen som en kunskaps- eller erfarenhetsbank. Han menar att det sociala jaget som vi uppvisar i en grupp är viktigare för vårt välbefinnande än det jag som vi konstruerar i ensamhet eller i en relation med en annan människa. (Lorenzon, 2008)

5.5 Teorier om ledarskap i grupper

Enligt gruppforskaren Eric Olsson finns ingen forskning som helt kan förklara vad som utgör ett gott ledarskap. Ledarskapet är en komplicerad process som är beroende av en serie faktorer som uppgiftens karaktär, gruppens situation och tillståndet i organisationen som gruppen tillhör. Ledaren befinner sig mellan gruppen och organisationen. Gentemot de båda har ledaren olika

funktioner. Det finns en mängd olika villkor som påverkar möjligheterna att fullfölja funktionerna. Enligt Agazarian och Peters, två gruppforskare är det ledarens roll i gruppen som är avgörande för ledarskapets framgång. Således har relationen mellan ledare och ledda en stor betydelse för gruppens arbete (Olsson, 1998)

Relationer bygger på överenskommelser som vi kan göra med varandra när vi befinner oss i ett potentiellt socialt fält. Relationernas kvalitet har betydelse för upplevelsen av situationen, klimatet eller stämningen samt för vilka former av interaktioner som blir möjliga. Relationer uppkommer genom att två eller flera människor på något sätt bekräftar att de delar ett gemensamt upplevelsefält. Olsson menar att olika typer av situationer kan tänkas kräva olika typer av ledarskap (Olsson, 1998).

6. Resultat och analys

De utvalda verksamheterna representerar olika stödgruppsverksamheter som finns i Norrland. Intervjuer har gjorts i en mindre, i två mellanstora och en större kommun. Rangordningen bygger på storleken mellan kommuner i länet och definitionen utgår från detta.

Här nedan följer en beskrivning av intervjupersonernas arbete och bakgrund samt deras syn på målgruppens problematik. I en sammanfattande analys behandlas frågeställningarna som presenterats i syftet. I ett efterföljande kapitel behandlas slutsatserna i en avslutande diskussion

6.1. Verksamhet 1

Profession och verksamhetens utformning

”Kerstin” och ”Margareta” arbetar på en alkoholrådgivning för vuxna missbrukare i en mellanstor kommun i Norrbotten. Det är en form av öppenvårdsverksamhet där missbrukaren samt familjer erbjuds stöd. Kerstin är sjuksköterska och har det medicinska ansvaret på mottagningen men har även samtal med klienter. Hon har tidigare arbetat länge som sjuksköterska inom psykiatrin. Margareta är socionom och hennes huvudsakliga uppgift är stödjande samtal med de vuxna missbrukarna och deras anhöriga. De har båda gått Rädda barnens utbildning till gruppledare. Alkoholrådgivningen för vuxna har funnits i kommunen sedan sextiotalet men det är först i mitten på nittiotalet som man började prata om att man särskilt skulle uppmärksamma barn till missbrukande föräldrar.

Grupper hålls inte kontinuerligt utan vartannat år och enligt gruppleddare beror det på tidsbrist samt svårigheter att rekrytera barn. Barngrupperna startade 1995 men har legat nere mellan 2004-2006 då det inte fanns personal att driva grupperna. 2006 utbildades ytterligare två gruppleddare inom verksamheten som höll i en grupp under 2007. Kerstin och Margareta har för tillfället för intervjun två barn i grupp.

Målgruppen

Margareta beskriver att barnen ofta uppvisar karakteristiska beteenden som stämmer med de roller som beskrivs i Rädsla barnens handbok. *"Vi utvecklar olika roller i en familj när vi är flera syskon(...) antingen är man det här duktiga barnet som den äldste tar man kanske på sig en hjälteroll. Man kan vara som en tapetblomma eller så utagerande och ta ut det på andra"*.

Kerstin berättar att problematiken tar sig praktiska uttryck genom att barnen i vissa fall har svårigheter att praktiskt ta sig till gruppträffarna. Det berodde på föräldrarna som kunde glömma bort att barnen ens gick i grupp eller kanske inte hade råd att skjutsa barnen till träffarna. Kerstin och Margareta menar att barnens behov inte tillgodoses *"De blir ju som ofta bortvalda när alkoholen kommer in, ja men då var det ju inte som mamma eller pappa sa, då är han full eller bakfull."* De uppger exempelvis att barnen berättat att det funnits tillfällen då de inte kunnat delta i skolaktiviteter eftersom mamma eller pappa glömt att förbereda dem med nödvändig utrustning. *"Det kan ju vara olyckligt med de här föräldrarna som inte är fullt kapabla själva, de har fullt upp med allting annat."*

Kerstin förklarar att barnen också riktar sitt fokus bort från sig själva och hur de känner. *"Det pratar vi ju om med de här barnen att när man är med någon beroende så ser man inte sig själv."*

Kerstin beskriver att barnen kan ha en fixerad bild av sig själva som är negativ. Hon tar en av tjejerna som exempel;

"En av de här tjejerna var då ledsen för att de var några klasskamrater som hade sagt att hon hade inget tålamod...alltså vad hon tolkade, vad hon tänkte runt det att hon inte hade något tålamod, för att hon upplevde sig som en så ivrig människa. Hon tolkade allt negativt med sig själv" Margareta och Kerstin upplever att de barnen de träffar kan vara ganska energikrävande särskilt om de är full grupp *"Det är ju det att förstå att det finns så oerhört mycket känslor i deras små kroppar, så att det är klart att de tar energi"*. -Margareta.

Målsättning med stödgrupp

Kerstin och Margareta tycker att det är viktigt att uppmärksamma och stödja barn till föräldrar som missbrukar. *"Vi skulle särskilt uppmärksamma barnen och det ligger ju som hand i handske att inte*

glömma bort barnen. De finns ju i så många sammanhang och vi ska stärka dem(...) Vi jobbar ju med de vuxna och såg att man kan inte bara jobba med de som har problemet för de påverkar ju i snitt fem personer runt dem och där kommer ju barnen in.” -Kerstin.

Margareta tycker att deras stödgrupp innebär en form av utbildning om missbruk för barnen ”*Man vet att det finns barn som har både nytta och nöje av den här utbildningen”*

De märker att barnen är i behov av gruppen eftersom de kommer till träffarna. ”*I början tänkte vi att hur ska vi kunna engagera dem. Men det sa de på utbildningen att barnen prioriterar det här, det är något som engagerar dem och de tycker att det är bra. De känner olika men ändå är det så mycket som är lika för dem och de kommer”.*-Kerstin

Arbetets upplägg

Kerstin och Margareta samt de två andra stödgruppsledarna i verksamheten följer Rädda barnens material ”När mamma eller pappa dricker”. De arbetar enligt handbokens upplägg vilket innebär 23 träffar uppdelat på två terminer. De har ett tema för varje gruppträff enligt handboken och tycker att det finns en poäng med att använda hela materialet. ”*Det är litegrann styrka i det här programmet att man börjar med det här värderingsfria och så går vi närmre och närmre mot min egen kärna”*- Kerstin

Varje träff sker enligt en fast struktur. Det är en poäng i det menar de eftersom barnen är i behov av att veta vad som ska ske eftersom de kan ha en så kaotisk vardag i övrigt. ”*Förutsägbara ska vi ju vara, det ska inte vara något mystiskt med oss så att de ska behöva grubbla över vad som händer nu.”* -Margareta.

På första träffen upprättar de regler för gruppen tillsammans med barnen. Till exempel att det som sägs i gruppen stannar där. Sedan på varje träff följer skriftliga, muntliga och rit- övningar som handlar om temat att leva med en förälder som har alkoholproblem. I materialet ingår till exempel en följetong för högläsning om en tjej som har en mamma som har alkoholproblem som heter Lindas dagbok. Barnen kan teckna en bild över hur vardagen ser ut och hur det kan se ut när föräldern är påverkas av alkohol. En övning som kommer en bit in i programmet handlar om att man får lära sig att säga nej till olika saker och att tydliggöra känslorna inför olika situationer. På varje träff som varar cirka två timmar har man fikapaus och ibland om barnen är lite oroligare än vanligt får de leka av sig vid behov .

För närvarande träffar gruppledarna två barn tillsammans. De anser inte att det kan räknas som grupp men eftersom det inte fanns något annat stöd till barnen som ville gå i grupp så valde ledarna att köra enligt Rädda barnens material . När de har som flest barn i grupp är det sex deltagare. Både

Kerstin och Margareta uppger att det är tufft ibland med full styrka, särskilt om några av barnen är väldigt energiska.

Den största andelen barn som är med i grupperna är barn till föräldrar som har kontakt med alkoholrådgivningen. I programmet ingår att bjuda in föräldrarna till en träff då de får delta i vissa övningar tillsammans med sina barn. De anser att det har gett positiva effekter på familjen när stödgruppsarbetet sker i samarbete med föräldrarna eftersom föräldrarnas inställning blir mindre avvaktande då de får inblick i gruppverksamheten *”Vi skulle ha den här familjeträffen och då var det en tjej som sa att hon ville inte komma (...) Det var ju inte helt odelat enkelt men att sen se alla samlade och prata med varandra”*.

Kerstin och Margareta vet inte skulle vilja ha mer tid för utvärdering av arbetet men det finns helt enkelt inte tid menar de. De får dock möjlighet att höra hur barnen upplevt att vara med i stödgrupp under en uppföljningsträff.

Förutsättningar för stödgruppsarbetet

Kerstin och Margareta uppger att de ägnar mycket tid med att motivera föräldrarna så att barnen ska få gå med i grupperna *”att försöka stötta föräldrarna att hålla fast vid det här”* -Kerstin. De anser att det är viktigt för gruppen att barnen inte faller bort efter att de kommit med i gruppen eftersom det påverkar de andra deltagarna *”När de har varit med några gånger då är det ju som ett hål i väggen om de slutar, det påverkar hela gruppen”*.

En del av barnen kommer från skolan och en del från socialtjänsten men man upplever att det inte finns ett naturligt flöde till grupperna från samarbetspartnerna. De anser att de ibland skulle behöva sålla bland barnen då inte alla klarar att vara med i grupp. *”Om vi då hade den där kön då skulle vi kanske ha lättare att se att vissa barn inte kan vara i grupp (...)nu har det ju varit så att vi tar allt som kommer”*-Kerstin. De uppger att de eventuellt kommer att försöka gå ut och informera om stödgruppen i skolorna nu när två kuratorer startar en annan stödgrupp för barn till skilda föräldrar så att de ska kunna nå fler och få fler barn till verksamheten.

Kerstin och Margareta sköter allt arbete inom befintliga resurser och får numera möjlighet att avsätta den tid som de anser att de behöver. De förklarar dock att det var mycket svårt att få tiden att räcka till i början och de var mycket trötta av allt arbete med grupperna som de ansåg tar väldigt mycket energi. De har handledning särskilt för grupperna av en extern handledare som är psykolog. Stödgruppen är den enda form av stöd som de känner till att man erbjuder barn som har en förälder med missbruksproblem. Verksamheten erbjuder inga enskilda stödsamtal till barnen eftersom de anser att det blir alltför likt individualterapi och att det är något som barn och ungdomspsykiatrik ägnar sig åt men det blir lite motsägelsefullt eftersom man ibland faktiskt har enskilda samtal. *”Det*

är lite lyxigt att ha bara två flickor och det som är roligt är att det blir mer tid att prata.”

- Margareta .

Ledarrollen

Margareta uppger att det är viktigt att man som ledare är mottaglig för barnens berättelser och kan sålla mellan vanligt prat och när barnen förmedlar något *”Receptiv, tror jag, du ska höra vad som sägs, det som är viktigt.”* Som tjejen som tolkade allt negativt med sig själv, där tycker Margareta att man behöver bemöta vad hon tänker och hur hon ser på sig själv *”Första och andra gången var hon ju så upptagen med att hon kan ju inte göra fel här. Och när man då säger att nä, du kan inte göra fel här för det du tänker och det du känner det är rätt, det är ju en enorm befrielse för henne”* .

De menar att barnen måste få vara lite som de är och att ledaren ska skapa en trygg atmosfär så att barnen inte känner sig osäkra. På grund av barnens problematik med föräldrarna anser Kerstin att ledaren står för ett vuxenideal och därför måste de föregå med gott exempel *”ska vi träffas klockan tio så kan jag ju inte vara i någon annan kommun, de här barnen går först(...) Har vi bestämt att vi ska ses, så ska vi ses.”* Kerstin tycker också att ledaren till viss del kan bidra med egna erfarenheter som en del i att barnen inte ska behöva gå med onödiga funderingar om dem som personer *”Det visar ju sig i de här grupperna att de är intresserade om var man bor och så vidare, och då kan man ju dela med sig av det”*. Kerstin och Margareta uppger att de tycker att det är viktigt att visa att man finns till hands när det kör ihop sig som att ställa upp med hämtning till gruppen vid behov.

Kerstin uppger att det händer att de kan få höra en del saker som gör att de måste reagera och som ligger utanför deras område. *”Och så berättar de en hemlighet som det blir jättejobbigt sen men det talar vi ju om för föräldrarna att vi har den här anmälningsplikten.”* (till socialtjänsten förf anm).

De uppger att de andra stödgruppsledarna har ett lite annat förhållningssätt än de vilket de prata om i handledningen hur man ska vara som gruppledare *”...det kan vara kul att diskutera hur man ska göra och hur man ska vara som människor”*. Margareta och Kerstin ställer upp mycket med skjuts och hämtning till grupperna eftersom de tycker att det är deras ansvar medan de andra två ledarna anser att det är föräldarnas uppgift. Margareta uppger att de ser en poäng med att vara lite omhändertagande och möta familjernas behov eftersom de kan ha svårt att fullfölja annars.

6.2 Verksamhet 2

Profession och verksamhetens utformning

”Solveig” är utbildad förskolepedagog och arbetar med familjer på uppdrag från socialtjänsten. Hon

arbetar i en öppenvårdsverksamhet i en mellanstor kommun. I verksamheten erbjuds barn från fem år och uppåt emellanåt stödgrupp inom olika områden. Solveig har arbetat som socialarbetare i hemmet hos olika familjer med deras föräldrar - barnrelation. Hon har för cirka ett år sedan gått kurs om förhållningssätt för barn till psykiskt sjuka föräldrar som även omfattade missbruksproblematik i familjer.

Mellan 2001 och 2006 har Solveig lett tre grupper för barn till missbrukare tillsammans med en socionom inom samma verksamhet. Hon har även lett en gruppomgång på egen hand men uppger att det berodde på att hennes kollega blev sjuk. Hon betonar vikten av att vara två eftersom det är ett så krävande arbete. Solveig anser att stödgrupper lämpar sig bra för många olika slags problematik och har även arbetat med grupp med barn som bevittnat våld samt barn som upplevt svåra separationer. För närvarande är verksamheten i uppstarten av grupper för barn till psykiskt sjuka föräldrar.

Målgruppen

Solveig upplever att missbruk ofta hänger ihop med våld, separationer samt psykisk ohälsa.

”Våld, missbruk, psykisk ohälsa, det är på något sätt mycket svårt att öppna upp och erkänna.”

Solveig uppger att barn som lever med en förälder som missbrukar ofta har funderingar kring vad det är som sker i hemmet. *”När föräldrarna inte säger något om vad det är som händer hemma då börjar det snurra i huvudet på barnen. Då gör de sina egna förklaringar (...) Det är vanligt att de här barnen lägger skulden på sig själva. De beskriver att de inte bjuder hem kompisar för att nånstans förstår man att det inte är som hos de andra”.*

Solveig har även erfarenhet av att ha syskon i grupp och då blev det tydligt att barnen upplever situationen väldigt olika vilket också innebär att de har olika roller i familjen. Solveig tycker att de roller och beteenden som beskrivs i Rädda barnens material om barn till missbrukare syns hos de barn hon möter. Det kan vara den osynliga, den utagerande eller det duktiga barnet.

Målsättning med stödgrupp

Solveig anser att barnen genom stödgruppen kan få en förståelse för situationen i hemmet. *”Det finns ju som en bild i barngruppsarbetet att de nånstans får lära sig, eller få förståelse för 'varför känner jag inte igen min mamma eller min pappa'.”* Hon menar att tanken med att träffas i grupp kan göra barnen medvetna om att problemet finns i samhället och inte bara i den egna familjen *”att de känner att de inte är ensamma och att det är fler som har det som dem”.* Solveig menar att det är en insats som kan påverka mycket men att det inte betyder att det är något stort ingrepp i deras vardag. Hon exemplifierar detta med vad en av tjejerna sa under utvärderingen *”Det var en tjej som*

sa att det är så skönt att få säga hur det är utan att det händer något. Den familjen hade då en lång historia med socialtjänsten och det var mycket med familjen fram och tillbaka”. ”Solveig påpekar att det är skillnad på stödgrupp och behandlande samtal och att det är viktigt att man utgår från barnens egna berättelser och att uppdraget ska baseras på kunskapsförmedling och inte på behandling. ”Det säger vi till alla föräldrar att det här är ingen terapi utan en samtalsgrupp för barn.”

Arbetets upplägg

Solveig arbetar utifrån Rädda barnens handbok för barn till missbrukare. Upplägget är på elva träffar. I början går man igenom tillsammans med barnen vilka regler som ska gälla och vad man kommer att göra och prata om under gruppträffarna. Solveig tycker att det är viktigt att använda sig av lek och roliga övningar vilket finns i Rädda barnens material. ”...det får inte bli för tungt, man behöver ha roligt också, lekar emellan(...) Man har en liten blandning av information, frågor, samtal, diskussioner”. Solveig följer inte handboken till punkt och pricka utan har även till dessa grupper använt sig av Rädda barnens material för barn som bevittnat våld i hemmet.”*Man plockar ut russen, det här är mest gångbart och det här tyckte de bäst om*”. Solveig tycker inte att det egentligen går att särskilt rikta verksamheten mot en särskild problematik. ”...det här med barnen, de har ju ofta flera saker samtidigt. Det är våld men också svåra separationer och missbruk(...)Vi hade grupper med barn till skilda föräldrar och de barnen har vi ju haft ganska många grupper med. Där kan ju som sagt även våld och ibland också visst missbruk finnas”. Anledningen till att man valt just Rädda barnens material till grupperna var att det var det material som fanns tillgängligt vid den tidpunkt då man bestämde sig för att man skulle starta gruppverksamhet för barn. Solveig uppger att de utvärderar arbetet med grupperna efter varje gruppomgång där barnen får berätta om hur de upplevt att vara med i grupp och om de har några synpunkter på innehållet. Solveig uppger att barnen ofta visar om de tycker om vissa övningar ganska spontant och att de brukar anpassa nästa omgång efter detta. Hon uppger däremot att de inte följt upp barnen i ett längre perspektiv och vet därför inte hur barnen på längre sikt blivit hjälpt av att vara med i grupp. Ibland har hon dock stött på någon förälder efter en gruppomgång som berättat att barnet hemma pratat väldigt mycket om hur roligt de hade i gruppen och hur mycket det verkar ha betytt..

Förutsättningar för stödgruppsarbetet

Solveig uppger att de haft svårt att få barn till stödgrupperna och har för tillfället ingen pågående verksamhet för just barn till missbrukare. Det har funnits tankar på att blanda olika sorters problematik eftersom det skulle innebära att man skulle få ihop mer underlag till grupp.

Samtidigt upplever hon att det finns ett motstånd hos vissa föräldrar till att blanda barn med olika

problematik, att föräldrarna har åsikter om att de andra deltagarnas problem är värre och att barn inte ska utsättas för alla möjliga sorters problem. *”Det var kritik att för att det hade funnits med att barnen kom hem och berättade om andra sorters missbruk. Att nån vars förälder knarkade, det var värre än att supa och så”*. Solveig uppger att de inte heller rekryterar aktivt efter barn till grupperna i dagsläget eftersom fokus den senaste tiden har riktats mot annan problematik. Det finns dock fortfarande information om stödgrupp för barn till missbrukare på de kommunala hemsidorna och blir efterfrågan stor har man möjlighet att starta upp en grupp inom befintlig verksamhet.

Ledarrollen

Solveig uppger att hon inte sökte sig till att bli ledare för barngrupper utan tillfrågades av sin chef i och med att stödgruppsverksamheten startade som ett projekt i början. Hon beskriver att hon drogs med av en ivrig kollega men har inte ångrat sitt val. *”Första gången var ju en försöksgrej verkligen. Det gav ju mycket kunskap eftersom. Bekymret var ju inte att hålla grupp i sig det kunde jag ju som pedagog men det var ju mer det här andra, att komma in i de här svåra sakerna (...) det är oerhört tungt bara det här att få vetskap om vad som sker. Men ändå är det så fascinerande vilken styrka de här barnen trots allt har.”* Solveig tycker inte att man som ledare bör styra samtalet alltför mycket utan att det är bättre om barnen istället råder varandra *”Vi utgår från att det är barnen som pratar”*.

6.3 Verksamhet 3

Profession och verksamhetens utformning

”Anders” är utbildad socionom och arbetar i en öppenvårdsverksamhet för ungdomar i en större kommun i Västerbotten. Han håller i olika former av stöd för ungdomar som enskilda stödkontakter, ungdomstjänst med mera. Innan har han lång yrkesbakgrund som KBT behandlare inom psykiatri och som kurator på skola.

Stödgruppen är en permanent del av verksamheten och har funnits sedan 1997. Man arbetar utifrån Laurel Krosness program Teenage power program (TAPP) eller Tonårskraft som det brukar kallas på svenska. Alla ledare får genomgå en utbildning i programmet. Stödgruppen är en erbjudande verksamhet vilket innebär att ungdomarna via samarbetspartners som socialtjänsten kan komma i kontakt med stödgruppen. Ungdomar kan också uppsöka verksamheten på egen hand och information finns som en länk på kommunens hemsida.

Anders har arbetat med grupperna i en omgång och är på sin andra. De som arbetar med grupperna är alla socionomer och man är alltid två ledare för en grupp ungdomar på fyra till sju deltagande. Inom verksamheten turas de professionella om att vara ledare för stödgruppen. Det har under alla år

funnits ett underlag till att driva grupp.

Målgruppen

Den här verksamheten vänder sig inte specifikt mot ungdomar till föräldrar som har ett missbruk utan målgruppen utgörs enligt Anders av *”pojkar och flickor mellan sexton och tjugo som vuxit upp i dysfunktionella familjer, med missbruk, psykisk ohälsa eller långvarig arbetslöshet.”* Det innebär att det kan finnas olika sorters problematik bland de deltagande. *”om du har växt upp i en dysfunktionell familj så blir du ju medberoende(...)man kanske inte fått de redskap man behöver, svårt att visa känslor...eller svårt att sätta gränser. Ja men skam, det tycker jag ju genomsyrar alla, det här med skuld och skam är starkt hos den här gruppen.”*

Målsättning med grupp

Anders tycker att en grupp tillför individen något annat än enskilda samtal. Att när man är i en grupp så säger man inte alltid samma saker som man skulle gjort i ett enskilt samtal och tvärtom. *”En jättestor poäng med att vara i grupp såhär, det är ju att träffa andra som har vuxit upp under liknande förhållanden och finna stöd i varandra, lyssna på varandras berättelser”.*

Anders beskriver målet med stödgrupperna; *”Att de här ungdomarna ska förstå sig själva bättre så att de kan få en annan syn på sig själva och förståelse för hur de har växt upp och hur det har påverkat dem också och sen att de kan förändra saker hos sig själva.”* Detta menar Anders att ungdomarna kan få insikt om dels genom programmets olika teman och dels genom att ”vara” i grupp *”Det är ju en styrka att vara i en grupp, de processer som sätts igång”* .

Arbetets upplägg

Stödgruppsträffarna är sexton och man träffas två timmar en gång per vecka. De två ledarna inleder alltid med dagens tema, varje träff följer en struktur som gäller för alla träffar. Anders tror att strukturen är viktig för de här ungdomarna eftersom det skapar trygghet. Alla får dela med sig av det som varit botten och toppen under veckan och sen föreläser ledarna lite om dagens ämne. De fikar tillsammans. Ibland kommer någon utifrån in och föreläser om ett visst ämne. Sedan diskuterar man i grupp om det givna ämnet *”Vi pratar om känslor, vi pratar om att sätta gränser, vi pratar om att vara assertiva, missbruk och vi pratar om beroende, vrede, våld, försvar”* Här kan många olika känslor och livsberättelser hos deltagarna komma upp. Gruppledarna delar även till viss del med sig av sina egna erfarenheter. *”sen fikar vi och sen har vi ju i regel någon gruppövning kring det här temat och sen gör vi en runda på slutet där alla får berätta hur det känns just nu och sen också att man säger 'jag är värdefull för att..', var och en får säga det.”*

Anders uppger att han inte är säker på om de i verksamheten gjort någon större utvärdering av stödgruppens arbete men han framhåller att det program som används är utvärderat och erkänt. Den här terminen har de dock utformat ett frågeformulär som ungdomarna får fylla i i början och i slutet.

Förutsättningar för stödgruppsarbetet

Anders tycker att de har ett stadigt underlag till grupperna och stödgruppen är en permanent del av verksamheten. Samarbetspartners är till exempel socialtjänsten och kuratorer på skolor som kan informera ungdomarna om den här verksamheten och eftersom ungdomarna också kan söka sig till verksamheten direkt är det enkelt att gå med in en grupp. De går inte ut och letar ungdomarna men de sprider information om verksamheten via broschyrer som delas ut i skolor och andra verksamheter och myndigheter i kommunen. Anders uppger att de inte har handledning specifikt för grupperna utan i verksamheten i stort. Anders upplever att programmet i sin helhet är bra och att de alltid stämmer av med ungdomarna efter halva tiden om deras synpunkter på innehållet i träffarna.

Ledarrollen

Anders tror att man som ledare inte alltid inser vilken betydelse man har för de ungdomar som man möter. Han tror därför att det är viktigt att man är en god förebild och han förespråkar att man som ledare också ska vara delaktig i samtalen och bidra med egna erfarenheter. *”Dels så är jag ledare men också deltagare, det är en dubbel roll”*. Anders tycker att det är viktigare att vara en god ledare än vilken sorts utbildning man har. Som goda ledaregenskaper nämner Anders att man ska kunna lyssna och se var och en i gruppen men också att; *”man ska kunna våga prata, sen ha nära till sina egna känslor. Kunna vara allvarlig men också...skratta”*. Om det är någon som inte vågar prata så får man försöka hjälpa dem att komma till tals. Anders tycker också att leda en grupp tillför honom något på det personliga planet *”jag lär mig mer om mig själv och jag lär mig mer om andra”*.

6.4 Verksamhet 4

Profession och verksamhetens utformning

”Lena” är utbildad diakon/socionom och arbetar för svenska kyrkan på ett universitet i en större kommun i Norrland. Verksamhetens mål är att fungera som existensiellt stöd för studenterna. Intervjupersonen leder stödgrupper för unga vuxna som växt upp med psykisk ohälsa och/eller missbruk tillsammans med en socionom/bildterapeut som också är kurator på universitetet. Lena

leder även sorgegrupp (stödgrupp) tillsammans med en annan socionom men har till största delen enskilda stödsamtal med studenter samt ett ganska utåtriktat arbete för att sprida kunskap kring kyrkans verksamhet och för att samarbeta med andra organisationer med föreläsningar på olika teman. Lena har varit verksam inom socialt arbete under lång tid och arbetat med olika former av gruppverksamhet. Lena går för närvarande en kurs i stödgruppsarbete på Ersta vändpunkten i Stockholm och hon har insett att det som sägs på kursen stämmer mycket med det arbete som de redan gör.

Målgruppen

Även om målgruppen är medberoende får deltagarna själva definiera detta. *”Vi har inte någon definition när vi bjuder in till den här gruppen utan det får de själva känna. Anser de att de har befunnit sig i en familj med missbruk, det ser väldigt olika ut. Det finns de som har kunnat dölja det väldigt mycket och det är när man flyttar hemifrån som man kanske inser att det var ganska mycket alkohol. Medan andra har levt det väldigt synligt och i en väldigt utsatt situation.”*Lena uppger att man kan vara medberoende av många orsaker men oftast i relation till någon med psykisk ohälsa och/eller missbruk.

Lena definierar innebörden av medberoende som hon uppfattar det; *”När någon i familjen har tagit så mycket plats att resterande av familjen har fått anpassa sig till den personens beteende så att det går ut över dem. Deras strategier handlar om att inte titta inåt utan utåt på den här personen och att de glömmer bort sig själva.”*

Lena uppger att många av de som valt att gå i grupp själva uttryckte att de hade svårigheter i relationerna till andra. Hur de hellre ”lämnade än blev lämnade” eftersom de inte klarade av att bli avvisade. Hon uppfattar genom sitt arbete att många barn till missbrukare eller medberoende har väldigt höga krav på sig själva, att de känner att de måste vara perfekta och att de har en låg självkänsla. Lena upplever att deras uppfattning om sig själva kan vara begränsande. *”Det kan vara väldigt låst, fastlåst, 'jag är så här’”.*

Målsättning med stödgrupp

Lena tycker att stödgrupp är en bra metod när det gäller medberoendeproblematik eftersom det ofta är väldigt skamfyllt att ha haft en förälder som missbrukar eller är psykiskt sjuk. Skammen har gjort att man inte pratat om problemet i familjen. Lena motiverar på detta sätt varför man valt att arbeta med stödgrupp i förhållande till medberoendeproblematik utöver de enskilda stödsamtal som också erbjuds studenter i deras verksamhet. *”Om man bara har de svåra samtalen i det enskilda rummet*

så visar man på något sätt att det är något man inte ska visa eller prata om med andra". "Därför tänker vi att det är en stor befrielse för de här människorna att få träffa andra som upplevt precis samma sak och få sätta ord på sina känslor. Och inte längre vara offret, den som måste hålla masken och sitta inne med något som är väldigt starkt(...)det här är forumet att prata om det på."

Lena tycker att de fått positiv respons på grupperna av deltagare vilket hon ser som att gruppen hjälper."jag tänker på förra gruppen..efter första gången då vi hade introduktion och de kom tillbaka andra gången var det de som sa att det var fantastiskt! de var överlyckliga över den här första träffen som var något av det bästa de varit med om. Då var det just det där att få berätta sin berättelse för andra som vet vad det handlar om." Lena menar att syftet med gruppen är; "Att man får lite större förståelse för sitt beteende men också förhoppningsvis att man börjar reflektera över att det här är nånting som jag kan förändra. Jag kan hitta verktyg för att jag ska fungera bättre med personer."

Arbetets upplägg

Varje termin har man 6 gruppstillfällen med chans till fortsatt deltagande i självhjälpsgrupp. Stödgruppsarbetet följer ingen färdig manual eller handbok utan stödgruppsledare utformar själv materialet. Gruppledaren uppger att man i arbetet med grupperna inspireras mycket av tolvstegsrörelsens självhjälps samt anhörig-grupptradition. De använder sig också av litteratur på ämnet som Tommy Hellstens bok "Flodhästen i vardagsrummet". Lena uppger att det är ett litet "hopkok" av olika teorier och metoder, hon inspireras till exempel av kognitiv psykoterapi.

Inom verksamheten erbjuds studenter även enskilda stödsamtal för de som inte vill eller kan gå i grupp.

De har ett upplägg på sex träffar där två gruppledare håller i en grupp för upp till sju deltagare. Tanken är att denna grupp så småningom ska mynna ut i en självhjälpsgrupp för de som vill fortsätta. Man har samtal kring ämnen som skam och skuld, självkänsla, relationer, kommunikation, yttre och inre krav och roller och beteenden. Grundmaterialet består av dessa olika teman som presenteras av ledare. Det finns ingen programstruktur, ledarna väljer material och innehåll efter gruppens konstellation. Lena uppger att de dock haft planer på att eventuellt införa mer information kring missbruk eftersom hon anser att kunskapsförmedlingen är en viktig del av arbetet och man behöver lyfta den problematiken särskilt.

Varje träff följer ändå en struktur. Första träffen går man igenom den struktur som ledare föreslår. Man gör gemensamma regler exempelvis att man inte ska ge varandra råd om personer inte uttrycker att de vill ha råd. Varje träff börjar med någon avslappningsövning. Sedan skickas en sten

runt och den som håller i stenen har ordet att berätta vilka tankar och känslor man har för stunden. Efter det kommer dagens tema som presenteras av ledarna. I mitten har man paus då man fikar tillsammans. Sedan får deltagarna genomföra någon kreativ övning som drama eller måla. Under en timme får deltagarna sedan samtala kring vissa frågeställningar och då drar sig ledarna tillbaka och låter deltagarna sköta kommunikationen själva i två mindre grupper. Som avslutning träffas man för att stämna av vad alla tyckte om dagens ämne och andra tankar som väckts. Lena uppger att de inte utvärderar arbetet systematiskt men att de alltid frågar deltagarna hur de upplevt att vara med i grupp. Hon upplever att det kanske skulle vara bra att ha fler gruppträffar än sex som i dagsläget eftersom det verkar finnas ett stort behov. Hon upplever också att ämnet medberoende är stort och att de kunde kanske därför i ett utökat program ta in mer information om och fokus på missbruk eller psykisk ohälsa.

Förutsättningar för stödgruppsarbetet

Lena uppger att de inte har något de uttryckligen måste arbeta med i verksamheten *”Vi är väldigt fria att utforma vår verksamhet som vi vill så det kan växla och förändras utifrån de behov vi tycker att vi ser”*. Lena tycker att det har varit lagom genomströmning till grupperna. Studenterna kan själva söka eller hänvisas att söka via annan personal på universitetet. Det finns alltid ett underlag att driva gruppen. De har inte tillgång till handledning för gruppverksamheten men Lena tycker inte att det har behövts eftersom de utbildningar som de genomgår fungerar som en sorts vägvisare att de är på rätt spår. Om det har varit extra utmanande samtal kan ledarna alltid träffas efteråt för att stämna av *”Det har ju inte hänt att det känts som att det spårat ur men det har ju hänt att vi märkt att vissa frågor väcker väldigt mycket, då har vi efteråt funderat kring om det var klokt att vi ställde dem och går igenom hur samtalet blev. Det finns ju inga givna svar. Jag har nog tyckt att det varit positivt att det kommit fram saker”*.

Ledarens roll

Lena tycker att ledarens roll under träffarna är att hålla i strukturen och att skapa en trygg miljö *”...att skapa ramen som gör att det inte blir för starkt och för stort”* Hon anser att man bör ha kunskap om den målgruppen som man arbetar med *”Att man har kunskap om problematiken, svårigheten att prata om sådana här saker”*. Hon tycker att grupp ska vara något annat än bara samtal. Lena menar att ledaren ska kunna erbjuda deltagarna olika uttrycksmöjligheter än bara pratet och hon tycker att det är bra att hennes kollega har en annan utbildning i bild och drama vilket göra att de kan ha kreativa inslag. Hon tycker att ledarna ska bidra med viss information *”Och*

*sen att ge kunskap också (...)*När vi ger våra inputs så tar vi upp olika saker som man kan få reflektera över.”

Lena tycker att det är bra om man som ledare själv provat att vara med i en grupp som deltagare. ”*Det är väl bra med en ganska bred grupperfarenhet*”. Lena beskriver att man ska kunna se vad det är gruppen har för behov ”*Jag tror man måste vara inkännande, det är nog kanske det viktigaste.*” Lena kan tycka att det kan vara svårt ibland att veta hur man ska hantera någon som visar väldigt mycket och tar mycket plats ”*att man visar sin problematik i gruppen. Inte tycker att man hör till eller att man är annorlunda, det kan jag tycka är problematiskt*” Lena uppger att de brukar ge personer tid efteråt att prata så att de inte tar för mycket fokus från grupparbetet. Hon tycker att det ibland också kan vara svårt att veta var de ska dra gränsen för samtalen ”*det här är ingen terapigrupp (...)*det här är en pedagogisk grupp (...)*sen kommer det ju upp väldigt svåra saker*”.

6.5 Verksamhet 5

Profession och verksamhetens utformning

”Petra” arbetar i en kommunal öppenvårdsverksamhet som riktar sig till familjer i en mellanstor kommun i Norrbotten . Petra är socionom och hennes titel är familjebehandlare. Hon arbetar mot ungdomar och deras familjer genom att erbjuda dem insatser i form av stödsamtal, missbruksbehandling till ungdomen, vård efter placeringar, samplanerare och stödperson vid klientens möten med andra myndigheter med mera.

Petra är utbildad till stödgruppsledare genom Rädda barnen under 2008. Hon har tidigare arbetat som socialsekreterare med vuxna missbrukare på socialtjänsten. Vid sidan av arbetet har hon sedan ungdomstiden engagerat sig i idrott och har där lett grupper av barn på olika sätt. Petra har bara lett en stödgrupp hittills eftersom man i verksamheten inte haft stödgrupp sedan en omgång för flera år sedan. Då var det en stödgrupp för unga tjejer som växt upp i familjer med missbruk. Att det i kommunens regi ska finnas stödgruppsverksamhet för barn till föräldrar med missbruksproblem har enligt Petra först det senaste åren blivit mera uttryckligt bestämt. Petra var med och startade stödgrupp för ungdomar i ålder 15-20 som växt upp i familjer med missbruk i början av år 2009 tillsammans med en beteendevetare som arbetar i en annan öppenvårdsenhet i kommunen. På grund av för stort bortfall av deltagare avbröts gruppverksamheten efter halvtid. Man har dock en ambition att starta upp en ny grupp så snart man har ett underlag till en ny grupp. I den aktuella öppenvårdsverksamheten som riktar sig till barn och ungdomar kommer så småningom också stödgrupp för barn att starta under hösten.

Målgruppen

Stödgruppsverksamheten riktar sig specifikt till barn som växt upp i familjer med missbruk. Att barnen och ungdomarna tar ett ansvar som är större än vanligt är enligt Petra typiskt för målgruppen *”Det är lätt att man tar hand om sina föräldrar, man fixar, man kanske handlar, man tar sig upp till skolan själv. Man tar mycket ansvar.”* Petra uppger att en av deras ungdomar inte kunde fortsätta gruppen på grund av arbete på kvällstid. Hon beskriver barn som har en förälders med missbruksproblem som medberoende vilket innebär att de förminskar sig själva på grund av att de fokuserar för mycket på den beroende *”När man koncentrerar sig för mycket på någon annan, det är inte gott. Man måste hela tiden ha koll på vad den andra gör och man...tillrättalägger hela tiden, man måste undan själv, man blir tillintetgjord ”*. Petra anser att man kan också vara medberoende till någon som inte har ett missbruk men som kanske har en sjukdom.

Målsättning med stödgrupp

Petra tycker att det är viktigt att uppmärksamma barn till missbrukare eftersom de är en så stor målgrupp som under alla år inte haft något eller tillräckligt stöd i kommunen. *”Målet är ju att det ska finnas ett forum för de här ungdomarna eller barnen som har föräldrar som missbrukar, att de ska få träffa andra och veta att de inte är ensamma.”*Hon tycker att det är barns rätt *”Barn måste ju få vad de behöver och de här barnen är ju en särskilt utsatt grupp”*. Genom att hon arbetat med vuxna missbrukare under många år kan hon se att man sällan fokuserat hjälpen på de anhöriga barnen *”Jag har tyckt att det är jätteviktigt att det finns en sån här grupp. För jag tycker att de är utlämnade. Det finns så lite för dem och de behöver verkligen få prata om det.”* Hon märker dock att det nu finns ett ökat intresse för stödgrupper i kommunen *”...det efterfrågas ju alltid, både av föräldrar och av personal”*.

Petra beskriver vad hon anser gruppen kan tillföra ungdomarna *”Jag kan vara en del av något i stället för att vara på sidan, det brukar vara en skön känsla. Inte bara en känsla utan faktiskt få veta att man är flera.”*

Arbetets upplägg

Petra uppger att man arbetar med rädda barnens material *”När mamma eller pappa dricker”*. Petra beskriver varför *”Den har ju som gott renommé (...) Man har ju jobbat med det tidigare i förvaltningen”*. De startade med att ha 23 träffar enligt handboken men hade omarbetat en del

övningar för att bättre passa målgruppen. Hon beskriver arbetet som de hade lagt upp det; *En gruppträff har varit såhär att då har de kommit (...)arbetat mellan halv sex och halv åtta, vi har haft en idagruna där alla får berätta något om det som varit från förra veckan till idag. Vad man gjort och vad man tänker kring, man har inte behövt om man inte vill. Sen har vi haft tema sen har vi haft diskussioner. Sen har vi fikar, fortsatt diskussionen och avrundat med tankar om det som sagts.*” De upplevde dessvärre att det inte var populärt hos ungdomarna med ett så långt program eftersom många var tveksamma till att gå med i gruppen på grund av att de kände sig för uppbundna. Petra uppger att de kommer att göra om upplägget till en ny omgång där man kommer att korta ner antalet träffar och välja bort lite fler delar av Rädda barnens material. Deras nya variant kommer att bli mer influerat av material som i verksamheten och i skolor tidigare använts för tjej och killgrupper. Petra tycker att det finns många likheter mellan olika slags handböcker för stödgrupper. Hon uppger att hon känner till arbetet på Ersta värdpunkten i Stockholm och att deras material är ganska likt Rädda barnens.

Förutsättningar för stödgruppsarbetet

Petra uppger att de har haft svårt att rekrytera ungdomar till grupperna. Eftersom hon annars jobbar på remiss från socialtjänsten så antog hon att det var från socialtjänsten de skulle komma i kontakt med potentiella deltagare. Det samarbetet fungerade inte riktigt och de flesta ungdomarna har de hittat via en frivillig kyrklig ungdomsverksamhet i kommunen som också samarbetar med skola. Inför nästa omgång har man förstärkt detta samarbete och räknar med ett större underlag. Petra tror att det måste vara känt i hela kommunen att dessa grupper finns så att vägarna in i gruppen blir enklare och flera *”Det måste ju spridas över hela kommunen och som vara levande hos alla”*.

Petra uppger att hon har tillgång till en handledare i den verksamheten hon jobbar i men att de inte har handledning specifikt för gruppverksamheten. Petra uppger att de kommer att utvärdera arbetet med gruppen vilket också känns viktigt då de fick avveckla i förtid *”Vad är det som är viktigt för att få igång en sån här grupp? och hålla i en sån grupp? sådana tankar har vi”*. *”Det är ju inte det att det inte finns några ungdomar som behöver och vill gå utan det är ju hur man får tag på dem.”*

Petra uppger att kommunledningen har sagt att stödgrupperna ska finnas och tid finns att genomföra arbetet inom befintliga resurser. Tidigare har stödgruppsverksamhet varit avhängigt eldsjälar i kommunen.

Ledarens roll

Petra beskriver sin roll under gruppträffarna ”*Jo men min roll är ju att leda gruppen. Se till att vi på något sätt håller fokus. Så att ingen far illa.*” ”*Arbeta i grupp handlar väl om att gruppen i sig ska jobba med. Som gruppleadare ska jag inte vara med så mycket. Gruppen ska försöka göra saker jag ska mer se till att det håller sig levande på något sätt.*” Petra uppger att hon tycker om att arbeta med grupp men att det kräver ett särskilt engagemang ”*Man binder upp sig under flera veckor och man ska som hålla i tråden och man kan ju inte balla ur.*”(…)”*Då är man där och med en samling människor och man vet inte riktigt vad det blir. Det vet man inte med enskilda samtal heller men man vet ännu mindre med en grupp*”. Petra tycker att det är viktigt att man som ledare har en förmåga att lyssna och att man har kunskap på problemområdet som är tema för gruppen ”*Jag tror man behöver kunna en del om barn och ungdomar men också såklart om missbruk, hela den här problematiken, jag tror det blir svårt annars*”. Petra upplever att det som kan vara svårt med ungdomar är att de kan ha lite attityd och då gäller det som ledare att inte gå igång på attityden utan att försöka få dem att släppa lite och våga prata..

7. Sammanfattande analys

7.1 Hur uppfattar de professionella målgruppens problematik och hur bemöter de den i stödgruppsarbetet?

Barn till missbrukande föräldrar är enligt stödgruppsledarna en eftersatt grupp som är i stort behov av stöd. De intervjuade anser att det är viktigt att barnen och ungdomarna erbjuds stöd, vare sig det är via enskilda stödsamtal eller i stödgruppsform. De flesta av de intervjuade utgick från att en stor del av gruppdeltagarna var barn och unga med en medberoendeproblematik. Däremot var detta begrepp ofta inte uttalat inför gruppdeltagarna. Vad som är medberoende beskrev de flesta respondenter var att man fokuserar och riktar all sin kraft på en annan människa/ anhörig så att man man förminskar sig själv. Medberoende kan vara att man har en förälder som har ett missbruk och/eller som är psykiskt sjuk. I en av de två verksamheter där man valt att låta deltagare själv definiera sin problematik nämns inte alltid missbruk eller vad det innebär att leva med någon som har alkoholproblem om detta inte lyfts av deltagarna själva.

Solveig uppgav att vissa föräldrar ansåg att det inte var bra att blanda barn med olika sorters problematik eftersom deras barn inte ska utsättas för att höra om ”värre” missbruk. Det visar att det

i samhället finns mycket värderingar och moral kring vad missbruk innebär och att det kan vara svårt att definiera och särskilja begreppet. Folkhälsoinstitutets rapport (2008) visar att det är skillnad på missbruk och riskbruk men att det är svårt att säga när barnen påverkas. Det innebär att det kan finnas stora variationer inom gruppen barn till föräldrar med missbruksproblem. Man definierar på så vis missbrukets grad utifrån dess negativa konsekvenser på individen och omgivningen.

De respondenter som hade yngre barn kunde se att barnen periodvis hade det mycket kaotiskt hemma. Barnens gymnastikpåse eller stödgrupp glöms bort och/eller ekonomiska svårigheter begränsar föräldrarnas möjligheter att stödja barnen till olika aktiviteter. Stödgruppsledarnas exempel stämmer med den forskning och erfarenhetsbaserade kunskapen om att barnen kanske inte alltid får den omsorg och struktur de skulle behöva. En grundläggande skillnad mellan barn och ungdomar är att de yngre barnen befinner sig i situationen mer direkt medan ungdomarna befinner sig i gränslandet till vuxenvärlden och kan ha större möjligheter att välja bort en problematisk miljö genom att till exempel flytta hemifrån och studera på annan ort.

Petra uppgav till exempel att en av deras ungdomar hade svårigheter att få tid till gruppen eftersom hon arbetade kvällstid för att bidra till familjens försörjning. Bristande ekonomi är enligt folkhälsoinstitutets rapport vanligt i familjer där det finns missbruk eller psykisk ohälsa.

Att barn i familjer där det finns missbruk och/eller psykisk ohälsa kan bära med sig medberoendeproblematiken när de blir vuxna bekräftades av Lena vars gruppdeltagare är unga vuxna som flyttat hemifrån och fått viss distans till barndomshemmet. Lena beskrev att deltagarna upplevde att de påverkats negativt av sin uppväxt och ville få en förståelse varför de betedde sig som de gjorde i förhållande till andra. Många av dem hade negativa tankar om sig själva och höga krav på sina prestationer vilket inverkar på deras relationer till andra människor. Det stämmer överens med den kunskap som finns om vuxna barn till föräldrar med alkohol och narkotikaproblem, ett stort ansvar under barndomen kan påverka deras syn på sig själva.

De som uttalat arbetade med målgruppen barn till föräldrar med alkoholproblem kunde se olika stereotypa roller hos barnen som också beskrevs i programmaterialiet. Skillnader i bemötande kan också i den här studien handla ålder då barn lever ut sitt beteende mer spontant medan äldre ungdomar inte spelar upp sitt beteende på samma sätt. Det är kanske lättare att kategorisera beteendet hos ett barn som hoppar och skriker än hos ungdomar och unga vuxna som har en större förmåga till självkontroll i själva gruppsituationen.

Ledarnas bemötande av målgruppens problematik utgår från ett narrativt förhållningssätt (Berglund, 2004) då man under olika teman låter deltagarna berätta om sig själva med egna ord.

Alla respondenter uttryckte att skam var något som präglade problematiken hos de barn och ungdomar som de mötte i grupperna vare sig det rörde sig om missbruk eller andra problem. Skam hade gjort att barnen och ungdomarna inte hade talat om för någon eller i alla fall för väldigt få om sin situation. De olika övningarna och rundorna underlättar för deltagarna att berätta om sin situation när de andra vågar dela med sig. Genom att ledarna också bidrar med tankar eller upplevelser bemöts deltagarna med en öppen och tillåtande atmosfär.

Ett uppdrag som de flesta uppgav var att målsättningen med att ha en grupp var att det i sig bidrog till att man i samhället visar att det är okej att prata om missbruk som annars är ett ganska tabubelagt ämne. Att det är svårt att synliggöra och få tag på barnen och ungdomarna kan enligt de professionella bero på att missbruket ofta döljs i familjen mot omgivningen. I familjen kan finnas ett narrativ som uttrycks genom tystnad, en regel om att man kan prata om allt annat, utom missbruket. Gruppledarna uppger, precis som i den forskning som finns om missbruk att om föräldrarna inte berättar så gör barnen egna uppfattningar som ofta innebär att de på något sätt har en bidragande roll i föräldrarnas missbruk vilket i det långa loppet kanske blir till uppfattningar om dem själva som personer. Att de gör fel eller beter sig på ett felaktigt sätt. Barnen kan ta till sig benämningar som "för ivrig" vilka befäster att man är annorlunda och kanske förtjänar att bli negativt behandlad. De tar på sig skulden för det som sker.

Anledningen till att driva grupp förutsätter att det finns en problematik som de professionella har en föreställning om vilket innebär att det hos gruppledarna redan från början finns tankar om hur man ska bemöta deltagarnas problematik. En tanke är att förhållningssättet och bemötandet kanske blir mindre aktivt behandlande i de grupper där problematiken inte är bestämd eftersom ledarna inte i lika hög grad från början ser eller förväntar sig ett visst beteende hos deltagarna.

I stödgruppen arbetar de professionella för att medvetandegöra deltagarna mer eller mindre aktivt. En stor skillnad i förhållningssätt gentemot problematiken kan man se mellan de som uttryckligen arbetar med barn i missbruksmiljöer och de som inte vill ange en särskild problematik. I de senare föreläser man inte specifikt om hur det kan vara att leva med någon som har alkohol eller drogproblem. Man talar istället om hur man kan utveckla missbruk i största allmänhet eller låter deltagarna själva uttrycka om de anser att det fanns missbruk i deras familj. Barngrupperna som utgår från Rädda barnens "När mamma eller pappa dricker" har ett tydligt fokus på missbruket. Där målgruppens problematik är uttalad som i Rädda barnens material styrs övningar och samtalsämnen in på hur det är att växa upp med missbruk. Ett problem med detta ansåg en av barngruppsledarna att i vissa missbruksfamiljer är våldet ett större problem och hon ansåg då att de barnen kanske hellre skulle gå med i en stödgrupp kring våld. Avgränsningen kan vara ett problem men samtidigt

tycker en ledare som har en mer ospecifik målgruppsformulering att de planerar att införa mer kunskapsförmedling kring missbruk eftersom det är en stor grupp och det är viktigt att våga tala specifikt om missbruket just för att bryta den tystnad som finns i samhället och i familjer..

7.1.1 Vad är det gemensamma?

I alla undersökta grupper ligger samtalsfokus på hur det egna beteendet kan påverkas av att leva under svåra förhållanden. Det kan vara medberoende till en missbrukare och/eller att man växt upp i en dysfunktionell familj. I de grupper där man inte specifikt talar om missbruket/våldet/den psykiska ohälsan kan samtalen tänkas hamna på en mer allmän nivå och deltagarna delar på så sätt inte ett tydligt gemensamt problem. Deltagarna får i större utsträckning själva uttrycka vad det är i deras liv som utgör ett problem och hur det påverkat dem. Det innebär att man kanske går miste om den grundläggande universalitetsprincipen som Heap (1987) menar behövs för att gruppens arbete ska upplevas meningsfullt av deltagarna genom att man då inte i lika stor utsträckning har liknande mål med deltagandet. Samtidigt var det inte större bortfall i dessa grupper vilket kan tyda på att det inte är självklart att deltagare med en viss sorts problematik har mer gemensamt med varandra än med andra. Enligt forskningen liksom i ledarnas beskrivningar har det visat sig finnas en samverkan mellan olika sorters problematik och att det som förenar dem är det likartade sätt som de tar sig i uttryck hos deltagarna. På så sätt är medberoende ett begrepp genom vilket man kan närma sig ett gemensamt uttryck för olika sorters problematik och det var detta som Lena använde sig ganska tydligt av i sin grupp. Tonårskraft har också ett gemensamt narrativ även om problematiken kan se olika ut och det är att målgruppen och fokus finns inbyggt i metodens namn. Det som förenar alla deltagare är att de är tonåringar och kanske är det verksamt att temat är neutralt när man arbetar med ungdomar som oftast inte vill sticka ut i mängden på ett negativt sätt.

7.1.2 Skeendet i gruppen

Kan det vara så att en tydligt uttalad problematik hos barnen till viss del styr stödgruppsledarna att söka efter vissa karakteristiska drag hos deltagarna och på så sätt individualisera och kanske i stället befästa karaktärer i stället för att fundera på om det är gruppen som påverkar individen och inte tvärtom. Lindstein (2008) har uttryckt faran i att missta yttringar av en grupp-process för individers beteende. De som hade längre erfarenhet av grupparbetet kunde se skillnader på olika gruppkonstellationer. Vissa grupper fungerade bättre än andra men gruppledarna uppger att de inte kan säga säkert vad det kan bli av en grupp. Fyra av sex gruppledare uppgav sig ha erfarenhet av olika former av grupparbete innan de valt att bli stödgruppsledare. De har på så sätt en erfarenhetsbaserad kunskap om att leda och delta i grupper. En var pedagog i grunden och tre var

socionomer vilka ofta har viss kännedom om hur grupper fungerar på en mer teoretisk nivå. Ledarna har uttryckt vikten av att vara två ledare så att man kan försöka hålla ett öga på skeendet i gruppen och på så sätt kunna motverka former av urspårning. Det var tydligt i alla mina intervjuer att man förutsatte att vara två ledare. Den ledare som hade haft en grupp på egen hand beskrev att det var alldeles för krävande. Det visar att de flesta insåg att det finns en dynamik i en grupp och att deras jobb handlar mycket om att kunna ha överblick över skeendet i gruppens inre liv samtidigt som de är en del av det.

Alla gruppledare anser att man bör sträva efter balans i gruppen på så sätt att man försöker att få alla i gruppen att prata och arbeta mot att vissa individer tar för mycket plats.

När interaktionen mellan deltagare fungerar beskrivs den av de professionella som ett rollövertagande. De känner igen sig vilket uttrycker att det finns ett samförstånd. Samförståndet för gruppen mot ett gemensamt mål. Man är den del av en helhet och inte längre ensam.

7.2 Hur kan barn till föräldrar som missbrukar alkohol och/eller droger bli hjälpt av stödgrupp?

De intervjuade uttrycker alla att den viktigaste målsättningen med grupperna är att de barn och unga som växt upp i dysfunktionella familjer med missbruk, psykisk ohälsa eller våld får en chans att prata med andra som delar liknande erfarenheter. Alla gruppledare har en föreställning om att barnen och de unga blir hjälpta av gruppen genom att på olika sätt få uttrycka sig om det som för dem kan upplevas som ett problem. De intervjuade ser att det finns en särskild vinst av att mötas i grupp då deltagarna konkret får se att de inte är ensamma om att befinna sig i en svår situation. Genom de samlade berättelserna kan deltagarna få flera perspektiv på liknande situationer och på så vis utveckla deras syn på det som sker, sig själva och sin omgivning.

Meningen med en grupp är på så vis att det blir tydligt för de deltagande att det finns fler som också har liknande problem och att man kan finna styrka i detta samt att man kan ha levt i ett utanförskap och nu blir delaktig i ett sorts sammanhang. Detta stämmer med Olssons teori om den ”goda” gruppen som ersätter den ”onda”.

Det socialpedagogiska perspektivet är närvarande i form av det grupparbete som sker. Man använder kunskap för att öka barnens och ungdomarnas medvetenhet om hur missbruk och andra svåra situationer kan påverka människor. Det som gör att det inte blir inmatande av kunskap är det förhållningssätt som innebär att deltagarna bidrar med samtalsunderlag genom att berätta sin berättelse. Lärandet sker i ett pedagogiskt turtagande utan tvång. Den sociala inlärningen blir möjlig genom deltagarnas beskrivningar av sina tankar och genom sina handlingar i grupsituationen.

7.2.1 Stödgruppen-en plats att spinna sin narrativa tråd

Stödgruppen erbjuder deltagaren en möjlighet att berätta och omformulera den egna berättelsen som tystats eller censurerats. Genom andras berättelser kan man inspireras och finna alternativa vägar och strategier. Själva formen i gruppträffarna följer en narrativ struktur som ska öppna upp för samtal. Man avsätter tid att samtala om vissa utvalda ämnen som knyts till deltagares verklighet.

Narrativ styr även gruppens arbete genom uttalade regler som gruppen gemensamt kommit fram till på första träffen. I stödgruppen uppger stödgruppledarna att alla ska ges chansen att komma till tals och kunna uttrycka det som inte får sägas hemma. Skammen och skulden som de intervjuade upplever att deltagarna bär på kan omvändas till ett gemensamt narrativ som man kan bearbeta tillsammans.

Stödgruppsledarna ansåg att en viktig uppgift för gruppen är att omformulera de destruktiva narrativ som många av deltagarna kan ha om sig själva som format dem och som de själva upplever problematiska. En uppgift i sig är få deltagarna som tänker negativt om sig själva att inte utgå från narrativet att de är en individ med problem. Kerstin och Margareta använde sig exempelvis av omformuleringar som när en tjejs rädsla att bete sig ”fel” i gruppen blir ”rätt” eftersom det är hennes rätt att få uttrycka vad hon känner.

Kerstin och Margareta ansåg att det var bra för barnen att få använda sig av gränssättande narrativ som ”nej” för att kunna motverka att andras behov tränger sig på.

Ledarna använde sig medvetet av positiva narrativ för att deltagarna ska kunna se och uttrycka positiva saker om sig själva som exempelvis Anders slutrunda där deltagarna får säga något om sig själva utifrån narrativet att de är ”värdefulla”.

7.2.3 Har modell/upplägg någon betydelse?

Inte alla gruppleddare vet vad som ligger bakom val av modell. Barngruppsledarna uppgav att Rädsla barnens material var det som fanns tillgängligt då deras verksamhet bestämde sig för att starta upp stödgrupperna vilket kan ha inverkat. De har dock inte funnit att de har några invändningar mot materialet som de tycker är bra och genomarbetat med en tydlig struktur. Man problematiserar inte direkt kring vilka teorier som ligger bakom utan anser att handböckerna stämmer ganska bra överens med deras egen erfarenhet av missbruksproblematik. De flesta intervjuade är nöjda med sitt val då de känner till innehållet i andra upplägg och modeller för barn till missbrukande föräldrar och ser att det är ganska mycket likheter mellan dem vilket stärker deras uppfattning om att deras modell eller upplägg har stöd i den erfarenhetsbaserade kunskapen och i teorier på området. I den

här studien finns en pedagogisk skillnad mellan materialet för barngrupperna och ungdomsgrupperna. Petra ansåg till exempel att rädda barnen kanske inte lämpade sig så bra i sin helhet på ungdomar, till exempel programmets längd och vissa övningar.

Det som tydligt skiljer de olika uppläggen åt är längden på program eller antalet gruppträffar. Troligtvis hinner man igenom många fler ämnen och samtal på tjugotre träffar än på sex. Lena ville förlänga antalet gruppträffar så att de skulle få mer tid för samtal eftersom deltagarna uttryckte ett behov av detta. Kerstin och Margareta såg en poäng i att följa handbokens steg eftersom det gjorde att man gradvis kunde närma sig barnen genom att fördjupa samtalet eftersom. I kombination med att de ibland hade få barn kan programmets längd dock innebära risk att man kommer ”för” nära och ett avslut kan för barnen kanske innebära svårare separation från ledarna som också har kommit att bli viktiga förebilder i barnens liv. Det finns kanske en risk att de knyter an till de vuxna ledarna istället för att söka vuxna i det egna nätverket. De går också miste om den sociala inläringen som gruppen utgör.

Det är troligtvis så att många samverkande faktorer påverkar utfallet av modellval och det är svårt att i en så här liten undersökning dra någon slutsats kring det.

7.2.4 Ledarskapets betydelse

Enligt intervjupersonerna har ledaren en stor betydelse och utifrån egna erfarenheter berättar de hur de anser att en bra stödgruppsledare bör vara. Eftersom man utgår från att detta handlar om samtalsgrupper uppger alla att en grundläggande egenskap är att kunna lyssna på deltagarnas berättelser med en samtidig förmåga att fånga upp det som sägs och uttrycks.

Ledarens roll är enligt alla intervjuade att hålla i strukturen vilket innebär att begränsa samtalet så att det med en ledares ord inte ”blir för stort eller för starkt”. Ledaren ska enligt några av de intervjuade gärna ha tidigare erfarenheter av att leda en grupp eftersom detta skiljer sig från enskilda samtal på så vis att gruppen har ett eget inre liv, man kallar det för processer som sätts igång. Alla de intervjuade har erfarenheter av att leda grupper sedan tidigare. Fyra av sex var socionomer i grunden. En var förskolepedagog och en sjuksköterska. Att leda en grupp var enligt förskolepedagogen inte det svåra utan hon ansåg att utmaningen låg i hanterandet av barnens berättelser. Även om hon uttryckte mest ambivalens inför sin förmåga att hantera detta så var det i stort sett alla som tyckte att svåra känslor och beteenden hos deltagarna var den största utmaningen. Viktig egenskap hos stödgruppsledare nämns av alla om även uttryckt på olika sätt att kunna ta emot och bemöta svåra känslor som kan uppstå när deltagare delar med sig av sina egna berättelser eller när de känner att de inte passar in i gruppen.

Ledarskapet kan sägas växla mellan observatör/deltagare/ansvarig. För att få en överblick av gruppens process behövs en förmåga att kunna läsa av skeendet. Stödgruppsledarna uppgav att det delade ledarskapet var en förutsättning för detta.

Det är viktigt att kunna dela med sig och också vara vanlig för att inte hamna för mycket i en kompetensroll gentemot deltagarna. Man är noga med att inte agera expert utan att med hjälp av gruppen skapa en tillåtande miljö där barnen kan influeras av goda förebilder och lära av varandra.

Som ansvarig för gruppen är ledarens uppgift att skapa en struktur för pratet genom att till viss del fördela tiden så att alla får möjlighet att komma till tals. Stödgruppsledaren ska enligt en av ledarna se till att ingen far illa av att vara med i en grupp. Det tyder på en vetskap om att även en stödgrupp inte bara av naturen är ”god” utan också kan innebära en risk om ledaren inte lever upp till sin roll som ansvarig.

Genom det delade ledarskapet anser man sig kunna skifta mellan rollen som observatör och ledare. Den ena kan få vara mera delaktig i skeendet medan den andra håller koll på strukturen. Detta sker omväxlande under varje gruppomgång beroende på hur ledarna fördelat ansvaret inför träffen.

De upplevde alla att de hade en viktig roll som ledare för att upprätthålla god ordning vilket innebär att deltagarna inte pratar i munnen på varandra eller att samtalet övergår till terapi för enskilda medlemmar. Genomgående vill de intervjuade tona ner sin roll genom att förklara att det är gruppens process som är den viktiga och att de som vuxna professionella inte ska styra diskussionerna. Alla gruppledare anser att det finns ämnen och frågor som kan vara för djupa och att det är en svår balansgång mellan att få igång pratet och att begränsa det.

7.2.5 Förutsättningar för stödgruppsarbetet

Ett problem för majoriteten av verksamheterna i de relationellt mindre kommunerna är att rekrytera barn och ungdomar till verksamheten. Stödgruppsledarna i de fallen uppger att de inte haft tid inom befintliga resurser att sprida information om verksamheten eller så har samarbetet till myndigheter och skola inom kommunen inte fungerat optimalt. En av de intervjuade menade att man inom alla verksamheter inom kommunen behöver ha kännedom om vad stödgrupp innebär och hålla det levande. Stödgrupperna prioriteras inte av någon anledning, man lägger verksamheten på is periodvis. De intervjuade anser att barnen och ungdomarna är många men att det fortfarande saknas bra sätt att komma i kontakt med dessa och erbjuda dem stöd.

I den större kommunen har man hela tiden ett underlag till grupperna. Där hade man dock en

bredare definiering av målgruppen vilket kan bidra till att fler deltagare blir möjliga och ingen lämnas utanför för att de inte kanske passar in problemdefinitionen. Förutsättningarna för att bedriva stödgrupp skiftar ändå markant mellan större och mindre kommuner och man kan fråga sig om det är möjligt att bedriva stödgruppsarbete på samma sätt. Det finns sällan resurser och möjligheter till specialiserade centra och det kan tänkas råda en avvägning för vilka grupper som man ska satsa på. Även om det finns personer i kommunledningen som förespråkar stödgruppsmetoden för barn till missbrukande föräldrar blir kanske saken en annan när det gäller realiseringen och det praktiska genomförandet. Enligt de intervjuade i de mindre kommunerna verkar det svårt med samordning för exempelvis rekrytering vilket tyder på att det någonstans på ledningsnivån brister mellan tanke och handling.

Ett hinder som också till viss del inverkar på att det är svårt att få de yngre barnen till verksamheten uppges vara att man behöver samtycke från föräldrarna. Det kan vara svårt att motivera en förälder att låta barnet prova gå i grupp och han eller hon förnekar att det finns missbruk inom familjen och som därför inte kan se ett behov av stöd till barnen. Möjligen kan detta vara ett större problem i de mindre kommunerna eftersom man riskerar ryktesspridning och kanske har förutfattade meningar om olika personer eftersom vissa har ett mer synligt missbruk.

Ibland får man inte ihop en grupp och man startar därför en ”grupp” på två barn. När gruppen blir för liten är det enligt Lindstein (2008) risk för att arbetet förlorar den pedagogiska prägel och kan övergå i någon form av terapi eftersom det inte är gruppen som behandlar berättelserna utan kommunikationen sker mer mellan den vuxne och barnet. Det kan också finnas en viss risk att barnet knyter an till ledaren och relationen blir assymetrisk i form av övervägande kompetensroll. Det kan göra det svårare för barnet att komma vidare efter avslutad grupp om man utgår från Madsens (2001) socialpedagogiska resonemang.

Den verksamhet som man arbetar inom bidrar också till synen på vilken problematik och målgrupp man ska rikta sin verksamhet till. Arbetar man på en alkohol och drogmottagning är det nog inte självklart att man har grupper om våld eller psykisk ohälsa eftersom verksamheten redan är specialiserad mot missbruksbehandling. På samma sätt kan en öppenvård som arbetar mot familjer arbeta med många skiftande stödgruppsteman som separationer, våld och psykisk ohälsa. Inom kyrkan var valmöjligheterna många och Lena uppgav att hon hade frihet att utforma verksamheten efter behov, målgruppen är studenterna som kan ha många skiftande behov. I ungdomsöppenvården i Anders fall så hade man valt att införliva ett fast stödgruppsprogram som kompletterade verksamheten till att erbjuda ungdomar stöd på många plan. Verksamhetens förutsättningar styr på så vis ganska mycket inriktningen och till viss del val av programmaterial.

8. Avslutande diskussion

Det är många bitar som ska falla på plats i ett lyckat stödgruppsarbete. Rekrytering, ledarskapet, sammansättningen av deltagare samt ett väl fungerande material som har anpassats till gruppdeltagares ålder och behov.

En fråga som jag har funderat på är hur man egentligen bäst kan bedriva stödgruppsverksamhet i de mindre kommunerna, och om man kan det i ett längre perspektiv. Deltagarantalet är mindre men samtidigt säger stödgruppsledarna och forskning att det finns många barn som man av olika anledningar inte når fram till. När man inte får chans att driva grupperna kontinuerligt kan det finnas en viss risk att kompetensen och kvalitén försämras. Min tanke är att det kanske skulle göra en skillnad om det fanns mer forskning kring stödgruppsmetoden så att man bättre kunde visa på effekterna. I den här studien utför inte verksamheterna någon grundlig utvärdering av sitt arbete med grupperna utan man inhämtar muntliga och skriftliga omdömen från deltagarna. Ledarna uppger att de inför eller efter varje omgång går igenom saker de kunnat göra annorlunda och ändrar till viss del materialet eftersom. Grundligare utvärderingar skulle kunna visa på effekterna av arbetet vilket är viktigt för att säkerställa god behandling samt legitimiteten i metoden. Jag har ingen personlig uppfattning om det finns någon av de beskrivna modellerna som är bättre än någon annan men kanske borde man i kommunerna där man bestämt sig för att stödgrupp ska finnas för barn som växer upp missbruksmiljöer också tydligt motivera valet och hålla sig till en fungerande modell som ska gälla och ha en plan hur man ska hålla den ”levande” över tid.

Forinder och Hagborg (2008) ser att stödgruppsarbetet inte riktigt fått erkännande som en psykosocial arbetsmetod. Jag tror att det faktum att stödgrupp som metod inte bygger på en enhetlig modell kan tänkas påverka liksom det krav på evidens som på senare tid blivit alltmer efterfrågat när man diskuterar kvalitet inom socialt arbete.

En annan fråga som jag funderat på är om stödgruppsarbete är en bra metod i de minsta kommunerna eller ska man där istället rikta insatserna till bredare grupperna och införa mer emotionellt och socialt lärande i skolan? Då skulle det inte vara så många hinder för att hitta deltagare. Det skulle dock innebära att skolans personal i högre utsträckning än idag skulle behöva kombinera sin pedagogik med ökad kompetens på sociala frågor. Fler socialpedagoger i skolan möjligen? Som det verkar nu bedrivs olika slags stödgrupper beroende på den problematik som är i fokus. Många är dock överens om att stödgrupperna för barn till föräldrar som har ett alkohol och drogmissbruk är viktiga eftersom deras problematik med skam och skuld kan minska just genom gruppdeltagande. Jag tror att stödgrupperna fyller en viktig funktion och kan vara ett bra stöd för

många barn i svåra livssituationer. I samhället i stort kanske det ändå bör finnas fler forum i vilka barn kan lära sig om missbruk samt andra svåra livssituationer och hur man kan hantera dem. Det är trots allt de vuxna som har allra svårast att våga bryta tystnaden om missbruket och låta barnen komma till tals, barnen lär sig de narrativ som de har givits.

Referenser

Tryckt litteratur;

- Arnell, Ami, Ekbom, Inger (1996) När mamma eller pappa dricker. Rädda barnen.
- Beattie, Melody (1990) Bli fri från ditt medberoende. I översättning av Inge R Larson. Stockholm. Nordstedts
- Bengtsson, Gavelin. (1994) Familjer och missbruk Saltsjöboo. Tiger förlag.
- Berglund, Stig-Arne (2004) Det välgörande med att uttrycka sig- social pedagogik och narrativ metod i det moderna ur Eriksson, Hermansson, Mürger (red) Samhällspedagogik och samhällsförståelse. Stockholm. Brutus Östlings bokförlag.
- Black, Claudia (1993) . Det ska aldrig få hända mig!-om barn till alkoholister. I översättning av Spångberg, Ylva. Stockholm. Natur och Kultur
- Bunkholdt, Vigdis (2004) Psykologi- en introduktion för sjuksköterskor, socialarbetare och övrig vårdpersonal. I översättningen av Larsson-Wentz, Karin. Lund. Studentlitteratur
- Eriksson, Lisbeth, Markström, Ann-Marie ”Den svårfångade socialpedagogiken” 2000. Studentlitteratur Lund
- Forinder, Ulla, Hagborg, Elisabeth (2008) Introduktion ur Forinder, Ulla, Hagborg, Elisabeth (red) Stödgrupper för barn och ungdomar. Studentlitteratur
- Hagborg, Elisabeth, Jonsson, Yvonne (2008) Att leda och handleda stödgrupper ur Forinder, Ulla, Hagborg, Elisabeth (red) Stödgrupper för barn och ungdomar. Studentlitteratur
- Heap, Ken (1985) Gruppmetod för socialarbetare och personal inom hälso- och sjukvård. Universitetsförlaget AS
- Hellsten, Tommy (1998) Flodhästen i vardagsrummet. Örebro. Cordia
- Karlsson, Magnus (2006) Självhjälpsgrupper. Studentlitteratur
- Kvale, Steinar (1997) Den kvalitativa forskningsintervjun. Lund. Studentlitteratur
- Lindstein, Thomas (2008) Stödgruppsverksamhet för utsatta barn- ett nytt inslag i förebyggande socialt arbete. ur Forinder, Ulla, Hagborg, Elisabeth red. Stödgrupper för barn och ungdomar. Studentlitteratur
- Lindstein, Thomas (1997) Unga vid vändpunkten. Göteborg. Förlagshuset Gothia
- Lorentzon, Lars (2008) Gruppterapi-ett sätt att utforska och utveckla vårt sätt att vara oss själva bland andra ur Forinder, Ulla, Hagborg, Elisabeth red. Stödgrupper för barn och ungdomar. Studentlitteratur.
- Madsen, Bent. Socialpedagogik (2001) I översättning av Amstrand Frisk, Birgitta. Lund. Studentlitteratur
- Mortensen, Olav (1995) Barns reaktioner på föräldrarnas missbruk ur Hansen, Frid A. red. Barn i familjer med missbruksproblem. Lund. Studentlitteratur
- Johansson, Anna (2005) Narrativ teori och metod. Studentlitteratur
- Olsson, Eric (1998) På spaning efter gruppens själ. Studentlitteratur

Payne, Malcolm (2002) Modern teoribildning i socialt arbete. Stockholm. Natur och kultur

Widerberg, Karin (2002) Kvalitativ forskning i praktiken. Lund. Studentlitteratur

Rapporter,övrigt:

Barn i familjer med alkohol och narkotikaproblem-omfattning och analys. Statens folkhälsoinstitut. R2008:28, Östersund.

Rätten att få vara barn- en studie av barngruppsverksamhetens arbete med barn som växer upp med missbruk, psykisk ohälsa eller våld. Högberg-Ekholm, Alexandra, Olsson, Marléne (2007)Malmö högskola
Examensarbete 10p socionomprogrammet.

Internetkällor:

www.kompetenslyftet.nu

www.helamanniskan.se

www.eleonoragruppen.se

www.uppsatser.se

Intervjuguide

Verksamheten

Hur är den uppbyggd? Kort om Organisation
Hur bedrivs den?
Vilka är klienterna/målgruppen?
Vilka arbetar med stödgrupperna?
Hur kommer man i kontakt med er verksamhet?
Vad har man för mål med verksamheten?

Problematiken

Vad är din definition av missbruk?
Vad är din definition av medberoende?
Vad tycker du kännetecknar problematiken hos barnen/ ungdomarna?
Hur kommer det sig att ni arbetar just med stödgrupper för den här målgruppen?
Vad är det gruppen tillför barnen/ungdomarna (jfr enskilda samtal) ?

Arbetet

Hur går arbetet till? Beskriv en gruppträff.
Vilken/ vilka metoder arbetar man utifrån? Varför just den/ de?
Hur många deltagare?
Känner du till fler gruppmetoder/arb sätt?
Har man tillgång till handledning?
Hur utvärderas arbetet?
Alternativ till gruppen för de som inte vill eller passar in?

Yrkesrollen

Vad har du/ni för utbildning?
Erfarenhet av - eller kunskap om målgruppen/problematiken?
Erfarenhet av att arbeta med grupper?
Vad är din roll under gruppträffarna?
Vad är skillnaden mellan att arbeta med grupper och enskilt?
Hur kommer det sig att du blev gruppleddare?
Hur upplever du ditt arbete med grupperna?
Vilka egenskaper tycker du en bra ledare för stödgrupper har?
Vilka svårigheter/utmaningar kan man möta under arbetets gång?
Ex på situationer.
Är det ngt i arbetet med grupperna som du skulle vilja utveckla/ ändra på?